Flickan i frack

Bokutgåva

Albert Bonniers förlag, Stockholm 1925.
I.

Hur kan en ung flicka uppträda i frack? Det är mycket enkelt, förutsatt att hon har en något pojkaktig figur; hon bör åtminstone vara tämligen smal kring höfterna. Vidare underlättas saken betydligt, om hon är i besittning av en två år äldre men ganska spenslig och småväxt bror. Helst bör denne bror vara en ung man med utpräglat sinne för elegans och kroppskultur. Finnes dessa förutsättningar är saken som sagt rätt enkel. Flickan passar på, då hennes bror är ute och drar med Eva Biörck, går helt lugnt in i hans rum, tar ur klädskåpet fram hans nysydda studentfrack, ur byrålådan frackskjorta med tillbehör, återvänder – nu dock på tåspetsarna – med bytet till sitt eget rum. För att icke såra den unga damens känslor hoppar jag över själva omklädningen, blundar med båda ögonen och slår upp dem först då jag kan tänka mig att hon skulle vilja ropa: Titta! Och där står hon framför spegeln med studentmössa på pagehåret och iförd en elegant frackkostym, som sitter nästan oklanderligt. Så enkelt var det.

Frågar man åter, hur en ung flicka kan vilja och våga uppträda i frack, så måste svaret bli mera komplicerat. Man måste avkläda hennes unga själ – en avklädning som tryggt kan skildras – och man måste granska hennes förhållande till tvenne män. Jag skyndar tilllägga att den ene av dessa män var flickans far, en högt aktad maskindirektör vid Statens Järnvägar. Den andre mannen är om icke föraktad så i varje fall vida mindre aktad. Likvisst är han, Ludwig von Battwhyl, adelsman, ja till och med greve. Men han är en mycket ung greve och kanske något lättsinnig. Dessutom är han inom sportkretsar icke blott aktad utan nästan dyrkad. Föraktet kommer honom till del egentligen blott från tvenne håll – från lärare och mammor. Hur som helst, så var det dessa båda män, fadern och greven, som ofrivilligt och var och en på sitt sätt drevo Katja Kock till vågstycket att vid ett anmärkningsvärt tillfälle bära frack. Vågstycke! utbrister en läsarinna förargad. Det skulle jag väl också våga! Jag svarar: Kan vara, sköna dame, men ingalunda i Wadköping! Och vad här skall skildras hände just i denna vördnadsvärda stad.

Katja var moderlös och moderlösa flickor, som ha far och bröder att ta vara på, bli ofta själva moderliga, flärdlösa, karaktärsfasta. Hennes bror var en odåga. Han hette Curry, vilket i och för sig är en olycka, men en av dessa olyckor, som man vänjer sig vid och växer ifrån. Vidare var han Wadköpings kanske ende och i varje fall mest fulländade snobb. Åkomman var medfödd och obotlig. Kamrater hade klått honom, flickor hade hånat honom, lärare hade varnat honom, andligt sinnade hade hotat honom med de eviga straffen – ingenting hade hjälpt. Han var och förblev Wadköpings Brummel. För Katja hade hans snobberi både olyckliga och lyckliga följder. Större delen av hennes klädpengar gick till broderns garderob, helt enkelt därför att hans natur tvingade honom att vara elegant under det att hennes natur mycket väl lät tala med sig. Å andra sidan behövde hon aldrig ta ut fläckar ur hans kläder, aldrig sy ihop revor i hans rock eller klippa fransarna på byxbenen. Och det var ju alltid en lättnad. Fadern beredde henne mera besvär. Han var ett snille och Katja fick aldrig någon riktig fason på honom. Emellertid sparade hon ingen möda utan höll honom snygg och proper. Jag kan ej med bestämdhet säga, vad för slags snille han var, men jag tror mig veta att hans snillrikhet stod i nära samband med ett torvpulver, en gasugn, en massa patenter och vissa kolossalt besparande åtgärder som han icke kunde förmå Kungliga Järnvägsstyrelsen att vidtaga. Ur detta icke spirade hans ryktbarhet. Det gick icke en månad utan att en eller annan stor tidning i en kraftig ledare häpnade över Kungliga Järnvägsstyrelsens sätt att behandla de snillrika Kockska metoderna. Till sist fanns det i landet blott två varelser – om jag får använda detta ord – som betvivlade hans snille. Den ena var

naturligtvis Statens Järnvägar, den andra var egendomligt nog han själv. Men under det att Statens Järnvägar tvivlade permanent, var hans eget tvivel ytterst sporadiskt. Det förekom blott någon sen afton, då han trött och sömnig satt böjd över sina papper. Om nu allt det här är bara bosch, tänkte han, så är ju jag en idiot, som sitter här i stället för att spela wira och ha trevligt! Vid dessa tillfällen var han mycket ödmjuk och det hände att han sa till sina barn: Stackars barn, ni har allt fått en riktig idiot till pappa! Barnen motsade honom ej, men Katja klappade honom på ett mycket kärleksfullt och uppmuntrande sätt. Det var alldeles rätt handlat. Man ska inte motsäga sina föräldrar, men man kan gärna uppmuntra dem.

Med ett snille till far och en snobb till bror slog Katja själv in på en sorts medelväg: hon klädde sig enkelt men snyggt (som hon själv tyckte) och tillägnade sig ett lagom mått av boklig bildning. Kanske kunde hon utan skada ha ägnat en halvtimme mer åt sitt yttre och en halvtimme mindre åt sitt inre. Tanken har uttalats av greve von Battwhyl och uttalad just av honom var den en mycket otacksam tanke. Spetsfundigt folk har påstått, att unge greven aldrig tog någon studentexamen, men att Katja i gengäld tog två. Härmed åsyfta de det faktum att flickan de sista veckorna före examen lyckades inplugga i unge grevens skalle en del av den lärdom, som han under nio långa år så trofast och uthålligt försummat. Den mogenhet, som han slutligen framlade till benäget påseende inför herrar censorer och lärare och som vann ett visserligen vresigt gillande, var helt och hållet Katjas verk. Till tack beskyllde han henne för att vara ful och smaklös. Det låter hemskt men har sin förklaring, som i viss mån lindrar den stöt för bröstet, man tycker sig känna.

Före examen, då de båda unga, förenade i ångest och ädel ambition, lutade samman sina huvuden över boken, kunde det hända att Katja fällde yttranden som detta: Ludwig! Först när man lärt känna dig, förstår man vad en verkligt solid dumhet vill säga. – Nu är det så, att en fotbollsspelare av Ludwigs rang och rykte ej kan känna sig förolämpad av ordet dum. Därtill står han för högt. Alltså tog han saken med ro, suckade och sa: Ja, du har så väldigt rätt, så! I själva verket tyckte Katja, att Ludwig var en mycket intelligent pojke, fast utan särskild läggning åt det bokliga, och Ludwig tyckte att Katja var en mycket söt flicka – fast med särskild läggning åt det bokliga. Men en dag råkade han säga: Ja, Katja, jag är bestämt lika dum som du är ful! Det var bara en fras, ett försök att med ett litet skämt mildra det hemska intrycket av en viss ekvation med fräckt högt gradtal och oanständigt många obekanta. Katja löste ekvationen utan att darra på manschetten, sen löste hon sex till, sen invigde hon unge greven i några av Julius Cæsars mest geniala fälttågsplaner, sen gav hon honom en inblick i de insektätande växternas liv och leverne, sen lät hon Ludwig i samlad trupp framföra det latinska språkets dativstyrande prepositioner. Var detta hämnd? Ingalunda. Men bäst som unge greven med svettig panna sneglade hit och dit efter dessa prepositioner, som hysa en så egendomlig kärlek till dativ – se! då reste sig Katja och ställde sig framför en spegel. Stod där länge, länge. Återvände till den lärda mödans bord, suckade och sa: Nu tar vi om den en gång till, för resten har du rätt: jag är ful.

För att göra unge greven rättvisa måste vi säga att dessa tre ord, uttalade med stilla resignation, träffade honom mitt i hjärtat. Han utbrast: Korsijisse namn, flicka! Vem har sagt att du är ful? – Katja svarade med blitt allvar: Det gör alldeles detsamma, vem som har sagt det. Jag är – ful. Nu hade alltså unge greven begått en av de sju dödssynderna (eller kanske den åttonde): han hade bibringat en oförvitlig ung kvinna den falska föreställningen att hon var ful. Vad skulle han göra? Hade Katja icke varit vad han på sitt egendomliga men stundom målande språk kallade: en bottenfruset korrekt jänta, skulle han kanske ha tillgripit vissa medel, som unga män bruka använda för att övertyga unga kvinnor om deras behags oemotståndlighet. Denna utväg var obevekligt stängd. Han valde en annan och han trodde att det var den rätta, men det var i själva verket den allra galnaste. Han betraktade henne med saklig min och yttrade med lika saklig röst: Du är visst inte ful, Katja, du är söt. Men du är smaklös. – Två flammande ögon, två starkt rodnande kinder och de med skärpa framslungade orden: Vad behagar du påstå? – borde ha varnat honom. Men han travade på i ullstrumporna. Han sa: Du saknar smak. Du klär dig som en vedgubbe. Drottningen av Saba och andra skönheter skulle ha sett ut som påskkäringar, om de klätt sig som du klär dig. Tag din skurmadam till

smakråd nästa gång du ska köpa hatt, så blir det genast lite bättre. Du skulle göra mänskligheten en tjänst. Hur skall den kunna upptäcka att du är en söt flicka, när du går klädd som en skråpuk?

Dessa båda ungdomar högaktade varandra. Jag tror till och med att de älskade varandra, ty de flirtade aldrig. Just därför var hans beskyllning fruktansvärd. Den var ett nidingsdåd. Den skulle glömmas för att åter och åter dyka upp i minnet. En kvinna utan smak! En kvinna som inte förstår att klä sig! Han hade gjort henne otrygg för hela livet. Vid varje inköp skulle hon erinra sig hans ord. Om denna Katja bleve sjuttio år, skulle hon ännu i sin ålders höst då och då säga till sig själv: Tänk att Ludwig sa, att jag saknar smak! Nog var det orättvist? Och hon skulle efter den sista satsen sätta ett kolossalt och smärtsamt frågetecken.

Emellertid fick beskyllningen inga omedelbara följder. Den stoiska flickan gav icke uttryck åt sina känslor, varken i skratt eller gråt. Ludwig fick icke den örfil han förtjänt. Katja yttrade endast: Får jag be om de prepositioner, som styra ackusativ. Människokännaren måste i denna självbehärskning se förebud till stora händelser. Och de kommo. Närmaste anledningen var en promenad utmed ån. Denna å har alltid visat sig vara förrädisk. Jag tror inte att det finns en enda Wadköpingspojke som inte gått ned sig på dess is, vandrat lungsur hem, fått stryk och het välling. Än mera förrädisk är ån tiden mellan islossningen och midsommar. Den lockar en att gå alldeles för långt utanför stan. Har man en flicka med sig, stannar man inte, förrän man kommit ända ned till sjön. Den förefaller att vara så stor, den för i tankarna de mäktiga haven, den stora vida världen. Man tyr sig samman. Ingen människa ser en. Bara Gud i himlen och man gör sannerligen ingenting, som inte den gode Guden kan se. (Han tål så mycket mer än vad t. ex. domprostinnan Hyltenius skulle tåla.) Men man lossar en smula på Wadköpingsbanden, man ger sina känslor luft i ljuvt klingande ord. Vid denna åmynning blir även fotbollsspelare poeter. Och Ludwig sa: Det är väl ändå väldigt stiligt en sån här kväll med sjön och björkarna och allt det andra? Och nog är det väl sagolikt idiotiskt att vi ska behöva säga ajöken om några dar! Det är så en tror inte det är sant.

Katja förstod, att detta var poesi. Hon svarade ingenting, hon väntade mera. Vid dylika tillfällen är det mannens uppgift att vara lyrisk; kvinnan blir lyrisk först vid vaggan. Tyvärr hade unge grevens ådra redan sinat. Alltså stodo de tysta, stirrade ut över sjön och lät det kvällsröda solklotet purpra ett par splitternya studentmössor. Plötsligt suckade de båda på en gång, suckade mycket djupt, gjorde helomvändning med militärisk schwung och larvade hemåt. En rask takt är rätta medlet att undgå den förrädiska åns inflytande. Fotbollsbanornas hjälte sa: Åtminstone skulle väl vi grabbar och jäntor ha något sprall, innan vi skils åt. Kunde vi inte ordna med lite klingklang så att vi finge röra på benen? – Detta var inte längre poesi, varför Katja svarade: Menar du bal? Bal i juni? Det har man väl aldrig hört talas om! – Just därför! avgjorde Ludwig, som inte hade en droppe Wadköpingsblod i ådrorna.

Hur kunde han förmå Wadköping att gå med på något så tokigt som en bal i juni? Det vet jag inte så noga. Jag vet bara att han utvecklade hela den fruktansvärda energi, som han brukade utveckla i alla sina livsyttringar, undantagandes läxläsning. Jag vet att han besökte ett femtiotal mammor och att varje mamma sa precis detsamma: En bal i juni? Det har man väl aldrig hört talas om! Hur han lyckades krossa detta flinthårda argument, varken vet eller förstår jag. Men jag vet, att han lyckades. Ty i Wadköpings annaler står antecknat att en bal avdansades å utvärdshuset Kupan den 10 juni och att rektor själv samt änkedomprostinnan Hyltenius voro balens beskyddare och garanter för dess höga moraliska halt. Och denna bal måste ha varit just den, som Ludwig föreslog Katja, då de traskade hem från den vida sjön och de tunga suckarna.

Vad Katja beträffar, så hade hon nu trenne vägar att välja emellan. Endera kunde hon låta bli att gå på balen. Vissa tankar och känslor som stodo i hemlighetsfullt samband med ån, sjön och Ludwig stängde denna det rena förnuftets väg. Eller också kunde hon låta Sy- Malin rusta upp en viss gammal trasa, som nu var van att rustas upp. Verkligen? Kunde hon det? Efter att Ludwig sagt som han sagt? Hellre döden! Återstod den tredje vägen, som förde kapprakt till firman Modig & Klein. För en obefästad själ, som aldrig

frestats och aldrig fallit för att åter resa sig, finns det knappt någonting farligare än att gå till Modig & Klein. Men hon vandrade käckt åstad. På vägen mötte hon Curry och Eva. Vid åsynen av detta hypereleganta par kände hon plötsligt ett hänsynslöst övermod sjuda i bröstet. Det ska katten gå omkring och vara Askunge! Hon sa: Kom med till Modig & Klein! Jag ska beställa mig en klänning till balen. Försökte använda en lugn och likgiltig ton, men paret gjorde intet för att dölja sin häpnad. Du! Hos Modig & Klein! – Just jag, sa Katja. Varför inte? – De följde henne och under två timmars tid lät hon dem uppleva den ena sensationen starkare än den andra. Hon väjde för intet. Hon frossade i lyx! Hon var fullständigt lycklig, så lycklig som endast en Askunge kan bli, då hon beslutat sig för att inte längre vara någon Askunge. Hon tänkte inte på Ludwig, än mindre på ett visst gammalt snille. Hon tänkte bara på sig själv och sin unga lekamen. Innan hon gick sa hon: Säg mig vad det kommer att kosta, men gör ingenting åt saken, förrän jag talat med pappa! Modig & Klein sa priset. Curry och Eva satte sig. Katja icke ens blinkade.

Het och lycklig lämnade hon Frestelsernas tempel, men hon gick ingalunda hem. Hon gick till den herrn, som för de finaste silkestrumporna, och hon gick till stans finaste skomakare och hon gick till den butiken, som tar sina korsetter direkt från Paris. Curry och Eva travade med, häpna men även lyckliga, ty de stora sensationerna äro sällsynta i Wadköping. Rätt vad det var mötte de Ludwig. Han stannade mitt framför Katja och såg henne forskande in i ögonen. Han sa: Vad är det med dig? Jag tycker mig läsa vansinne i dina blickar. – Inte vet jag, om hon blivit galen, sa Curry, men jag vet, vad hennes far kommer att bli. – Katja ryckte till. Vad nu? Han kunde väl inte missunna henne att vara elegant en gång i livet? Till på köpet när hon hade tagit studenten! Barn anse, att föräldrarna böra vara tacksamma, om barnen lära sig något; föräldrarna anse, att barnen böra vara tacksamma att de få lära sig något. Vem har orätt? Kan göra detsamma vem! Alla föräldrar ha varit barn och de flesta barn bli föräldrar. Orätten jämnar ut sig med tiden.

Men Ludwig sa: Vad jag hört och förnummit har gripit mig djupt. Om denna flicka kommer på balen i en något så när korrekt och elegant dress, kan ni andra hönapönor hälsa hem. Det blir ett prisfall utan like!

För att rätt förstå vad sedan hände borde man egentligen göra en utredning av hela det svårlösta torvpulverproblemet och Kungliga Järnvägsstyrelsens förhållande till ett snille, som till på köpet var ett sparsamt snille. Men det skulle föra oss för långt. Jag vill blott nämna, att styrelsen samma dag återsänt en gigantisk packe handlingar – den geniala Kockska metoden i ny upplaga – jämte en skrivelse, som varje uppriktig anhängare av den geniala metoden måste beteckna som löjlig och upprörande. Just när den geniala metodens fader genomläst skrivelsen för sjunde eller åttonde gången och fyllt hela sin själ med dess tarvliga och motbjudande innehåll, lades en hand på hans skuldra och ett annat av hans barn, Katja, yttrade blitt men frimodigt: Pappa, skulle du vilja ge mig femhundra kronor? – Den snillrike uppfinnarens hjärna var för ögonblicket bräddad med statens snabbt bortrinnande miljoner. I första häpenheten fann han femhundra vara en förvånande futtig summa och han tog åt plånboken. Redan denna gest återförde honom snabbt till verkligheten. Det fanns förvisso inga femhundra i plånboken. Femhundra! Det är ju en förmögenhet. Kom tösen verkligen på blanka vardan och bad om femhundra? Vadtill dessa femhundra? Klart besked, om han fick be! Katja sa: Jag har beställt en klänning hos Modig & Klein och så är det lite annat smått jag behöver till balen.

Det är i dylika ögonblick en snillrik man rätt tydligt känner, att han aldrig borde ha gift sig. Han förstår att han förrått vetenskapen och sitt eget snille för en jordisk kärlek. Vilken vetenskapens pioniär hade han icke blivit, om han sluppit att draga det tunga familjelasset! Hur månget oskattbart vetenskapligt arbete hade han icke måst avstå från att köpa, därför att det felades honom några usla hundralappar. Och nu kom denna tös, denna osnutna jänta, och begärde hela fem för att gå på bal! Vidunderligt! Han framstötte ett grötigt och brutalt: Nej! Katja sa: Curry fick en frack till studenten och jag fick ingenting. – Han klarade stämman och yttrade: Om du hade varit pojke, hade du också fått en frack. Det hör till. – Katja sa: Jag rår inte för att jag är flicka och jag får så sällan något nytt och nu behöver jag en klänning till balen. – Uppfinnaren sa: Du har

en klänning. – Katja sa: Jag har fyra stycken men ingen som passar. – Uppfinnaren sa: Då stannar du hemma. – Plötsligt upplystes hans förstånd av en av dessa tankeblixtar, som äro så vanliga hos snillen, och han utbrast: Det är naturligtvis den där Ludwig, som står bakom det hela! Det anade jag strax. Mitt beslut är fattat – du stannar hemma.

Knappt var det sagt, förrän han insåg att han gjort sig skyldig till överord, tomt skryt. Han ville förfärligt gärna slå till reträtt. Det föresvävade honom att man kunde göra en utredning, upprätta ett nytt kostnadsförslag. Han skulle påpeka att tio av de femhundra kronorna voro överflödiga och förklara sig villig att utbetala de 490. Därmed hade han hävdat sin myndighet och hållit sparsamheten i helgd. Hade han följt denna impuls, skulle man fått bevittna en märklig tävlan i ädelmod. Katja skulle ha underbjudit honom med hundratal; till sist skulle han kanske nödgats släpa henne till Modig & Klein. Emellertid följde han icke den högre impulsen. I det avgörande ögonblicket föll han pladask i den fallgrop, som ständigt lurade på honom. Han erinrade sig att han var ett snille! Och han började klaga. Naturligtvis sa han inte rentut att han var ett misshandlat geni. Han antydde blott att han hade en Högre Uppgift, till vilken även hans barn borde taga någon hänsyn. Katja gjorde plötsligt en grimas, som om han bjudit på ricinolja. Ty detta var osmakligt! I hela sitt unga liv hade hon älskat och vördat just denna Högre Uppgift, hon hade omhuldat och borstat Den, hon hade tagit fläckar ur Dess kläder och stoppat mjuka kuddar under Dess huvud, hon hade satt fram just sådan mat, som smakar en Högre Uppgift och efteråt plockat brödsmulor ur dess skägg, hon hade skapat ro och tystnad, så nödvändiga för en Högre Uppgift samt sett till att Dess krage alltid var ren. Och nu uppmanade han henne i förebrående ton att taga någon hänsyn till den Högre Uppgiften! Inför denna otacksamhet uppgav hon försöket att skrida fram med lämpor. Hon sa: Du får ursäkta att jag tänker gå på balen. Vill pappa inte ge mig pengarna, så får jag ta klänningen och det andra på kredit.

Därmed var krisen akut. Ultimatum hade utfärdats. Nästa handling blev en krigsåtgärd. Uppfinnaren ringde till Modig & Klein, förbjöd dem att vare sig mot kontant betalning eller på kredit utföra något arbete åt hans dotter. Hon var omyndig och hade icke rätt att göra beställningar utan hans vetskap. Vilken skymf! Att i ena stunden som välaktad och mogen student stå i stadens elegantaste affär och i beundrande vänners närvaro göra storartade beställningar för att i nästa nu bli behandlad som en skolflicka, den där tagit knäck på olovlig krita! Tårarna började rinna. Det var att göra skymfen ännu skymfligare. När Uppfinnaren varsnade dessa tårar förbannade han sin dumhet. Men som det är trevligare att vara ond på andra än på sig själv, riktade han en ny stöt mot flickan. Ännu med luren i hand begärde han upplysning om övriga herrar leverantörer. Han skulle ringa till dem allesammans! Katja svarade: Det är nog, att pappa blamerat sig en gång. Jag skall själv säga återbud till de andra. – Hon gick. Uppfinnaren dök för nionde gången ned i Järnvägsstyrelsens förkastelsedom över det geniala Kockska systemet. När man drabbats av en stor olycka, söker man glömska i en mindre.

En dag förflöt, två dagar. Situationen var ytterligt oklar. Uppfinnaren grubblade, Curry grubblade. Vilka åtgärder kunde man vänta från Katjas sida? Hennes ögon voro röda och hennes kinder starkt pudrade: alltså grät hon i smyg. Hon infann sig vid måltiderna men åt under svältgränsen. Lyckligtvis fanns det konditorier i stan och gräddkarameller i hennes byrålåda. Hennes tillstånd var elegiskt. Hon tog farväl av drömmen om en ung kvinna i Modig & Kleincreation, balens drottning och Ludwigs stolthet. Men den elegiska stämningen skingrades snart av Currys cynism. Han sa: Lipa inte! Du kan gå i din gamla. Folk är vana att se dig så där lite sjaskig. Mången kär gammal tant skulle sörja, om hon finge se dig annorlunda. – Katja rodnade. Hon tog fram den »gamla», gick ut i köket, räckte den åt husan och sa: Den här behöver jag inte. Håll till godo! – Å så förtjusande och tänk så vänligt! sa flickan, gick med »skräpet» till en klädståndsfru och fick några kronor. Situationen blev ännu mera oklar. Tänkte hon verkligen stanna hemma? Intet svar. Uppfinnaren travade osaligt av och an, väntade att hon skulle öppna underhandlingar. Han var absolut beredd att giva efter på alla punkter, men han tyckte att hon kunde börja underhandlingarna. Slutligen strök han även den punkten, gick till flickan och sa: Kom nu min tös, så gå vi till Modig & Klein, innan det blir

för sent! – Hon höjde ögonbrynen i förkrossande förvåning: Efter vad som passerat? – Nåja, så gå vi till någon annan: sömmerskor finns det gott om. – Det är för sent.

Kusliga ord! Tragiska stämma! Till på köpet hade tösen en djup alt, som kunde vibrera med passion. Den elegiska perioden var förbi.

Dock icke alldeles. Än en gång gick hon med Ludwig utmed ån, än en gång stodo de framför den vida sjön och läto kvällssolen purpra de vita mössorna. Och Katja sa: Här har jag gått i arton år och sett om honom och vårdat honom och daltat med honom! (Hon hade nyss fyllt arton så hon måste ha börjat mycket tidigt.) Aldrig har jag bett honom om något. Nästan alla mina klädpengar har gått till Curry. Själv har jag gått klädd som en skurmadam. Du har själv sagt det! Men när jag en enda gång i mitt liv vill vara fin – då! Då behandlar han mig sämre än en skolflicka!

Tankegången var egendomlig, men Ludwig förstod henne fullkomligt. Han tyckte att hon bara på trots skulle gå på balen. Hennes underbara alt vibrerade starkt då hon framslungade: Naken? Unge greven hajade till. När en så bottenfruset korrekt flicka kunde nämna detta ord i detta sammanhang, måste det hela peka rakt upp i natten. Han mumlade: Kära söta barn. – Hon avbröt: Jag är icke något kärt sött barn. Jag är en människa, som man ser över axeln. Det finns inte en enda otäck gammal tant eller farbror i den här stan, som inte tror, att jag är det beskedligaste mähä i universum.

Denna tankes bitterhet tycktes överväldiga henne. Hon gjorde plötsligt ett militäriskt helt om och de började larva hemåt. Hon sa: För resten förlåter jag honom. Man kan inte räkna med honom som med andra. Han begriper inte, när han gör något dumt. Men vad som retar mig, det är Currys frack! Om jag hade varit pojke, så skulle jag ha fått en frack. Alltså skall jag chikaneras bara därför att jag är flicka. Men det är inte heller så. För hade jag varit ett kokett stycke som Eva, så skulle de ha spökat ut mig värre än en julgran. Nej, jag skall chikaneras därför att jag är en beskedlig, enkel och anspråkslös varelse. Men jag ska visa dem!

De veko om vägkröken och staden låg framför dem. Katja gjorde en stor patetisk åtbörd och yttrade: Detta är en fånig stad! – Du sa ett ord! instämde Ludwig varmt. Efter en stund yttrade Katja med en lätt skälvning i stämman: Ludwig, vad skulle du säga, om jag gjorde någonting oanständigt? – Korsijisse namn, flicka! utbrast unge greven. Och det är mycket troligt att han – om hon verkligen gjorde någonting oanständigt – skulle uttrycka sig just så och icke annorlunda. Hans tankar tumlade förvirrade och förskräckta kring den egendomliga frågan. Oanständigt, mumlade han, ja men kära söta rara, vad menar du med oanständigt? – Hon svarade kärvt: Idiot! Rid inte på ord. Jag menar någonting som skulle komma de här uvarna och ugglorna att spärra upp sina ögon och varsna alla sina fördomar och fånigheter. Men du begriper ingenting. Du kommer att se lika dum ut som alla de andra. Men då! Då kan du vara lugn för att jag kommer att förakta dig!

Usch så tråkigt, sade Ludwig. Och de lämnade ån och sjön och bänkarna och allt det andra bakom sig och trädde in i staden.

Ytterligare anteckningar saknas beträffande Katjas själstillstånd tiden mellan den soliga dag, då Katja beslöt att icke längre vara Askunge och den lika soliga dag, då balen skulle gå av stapeln. Sistnämnda dag tillbringade Curry några angenäma timmar på åstranden och eftersom han hade Eva Biörck vid sin sida, antar jag att han kom ända ned till sjön. Det förklarar, varför han återvände till hemmet först klockan 7, vilket gav den unge snobben en futtig timme att ägna sin person. En stund efter hans hemkomst uppstod ett starkt oväsen i huset. Strax därpå störtade den unge mannen in till sin far, satte sig med utsträckta ben, hängande armar. Och med en rätt dum och sinnesslö min utbrast han: Pappa, var är min frack?

Uppfinnaren av otaliga uppfinningar kunde icke besvara denna enkla fråga. Han förstod ej ens dess innebörd. Skulle en snillrik man, som aldrig kunnat hålla reda på sin egen frack, nu tvingas att hålla reda på

sonens?

II.

Rektor satt och tänkte på, att han var gammal vorden. Han hade flera skäl att grubbla över den sorgliga saken. Först och främst hade han nyligen hållit sin sista examen och för alltid nedlagt sitt höga ämbete som det ärorika wadköpingska läroverkets styresman. Det var bittert och ändå icke det värsta. Man kan vara gammal till åren och likväl ung till kropp och själ. Rektor hade trott sig vara en gammal man med ynglingasjäl. För en kvart sen hade hans hushållerska krossat denna illusion lika färmt och hänsynslöst som hon krossade hans porslin. I det hon knäppte hans rock, satte hatten på hans huvud och stack käppen i hans hand, hade hon yttrat: Lova mig att tänka på en sak, när nu rektorn kommer på baln! Tala inte högt för sig själv! Om andra människor! Snälla, söta! Folk säger ändå att rektorn blitt en sån gubbe! – Härtill hade rektor med ungdomlig snabbhet genmält: Säger folk ändå att jag blivit gammal, så betyder det ju ingenting att jag talar högt för mig själv. Emellertid talar jag icke högt för mig själv, så att andra människor höra det. Och även om jag det gjorde, skulle detta endast bevisa, att jag säger min mening utan människofruktan. Men hon, min snälla vän, är som de flesta fruntimmer ologisk samt ofinkänslig tillika!

Gott och väl! Så kan och bör man svara ett näsvist fruntimmer. Men när man sedan sätter den gamla kroppen i rörelse och försöker ge den en riktigt karsk och spänstig hållning, då infinner sig vissa dystra tankar. Och när man kommit fram till Kupans trappor – officiellt kallade Oscarstrappan – då mumlar man för sig själv: I viss mån torde människan hava rätt: jag har åldrats. Dessa trappsteg äro nämligen till antalet sjuttiotvå. Ovanför dem ligger en lund och i lunden utvärdshuset Kupan. Staden är stolt över sin trappa. Turister föras av Wadköpingsbon direkt från domkyrkan till trappan. Den liknar en jättekaskad av granit och den har kostat över hundratusen. När studenter och skolpojkar i flock kila uppför trappan ser det ut som om de tänkte storma himlen och som om detta företag vore den lättaste sak i världen. Unga flickor stiga långsamt uppför trappan. Deras kvinnliga värdighet och deras snäva kjolar hindrar dem att hasta, men deras långsamhet är spänstig och graciös. De förläna trappan ett tycke av Jakobs drömda himlastege. Medelålders män skrida kraftiga fram mot trappan, hisna ett ögonblick, då de sätta foten på första trappsteget, knoga sen tungt men målmedvetet, flåsande men okuvliga stadigt uppför, uppför! De veta att stegen leder ej till himlen men till Kupan, där det finns full servering. Och det är dem alldeles nog. Men vad eggar krafterna hos en gammal man, som föraktar all fåfänglighet? Just ingenting. Han får släpa på sina års tyngd utan hjälp och förnimma sina lemmars skröplighet utan tröst. När han stigit uppför trettiosju trappsteg kommer han till en bred avsats. Här står en stenbänk. Den gamle rynkar bistert ögonbrynen, han dröjer, tvekar, han petar med käppen på bänken och det ser ut, som om han hade lust att ge den ett rapp. Kanske är det sina egna gamla ben han skulle vilja rappa på. Men han ger vika, sjunker ned på bänken. Och nu vet han att han är gammal. Han sitter på Gubbänken! Han kan inte längre taga Kupans trappor i ett sträck. Han kunde ju i fjol! Ja, men inte i år –

Rektor satt en junikväll på Gubb- bänken och såg folk begiva sig till Kupan. Han kände dem alla och de kände honom. Det var som att sitta i gapstocken. Vad rektor har blivit gammal! Medelålders herrar och damer trampade raskt förbi utan att ens pusta. Det var retsamt. De hälsade glatt och vänligt och rektor muttrade vresiga svar. Där kom en fet herre med sin skönt utpyntade dotter. Han var köpman och hette Biörck och han stannade verkligen på avsatsen men blott för att hälsa. Och rektor tänkte: Den där tjockisen var på sin tid skolans enfaldigaste lärjunge: han måste sluta redan i tredje. Då sa den fryntlige herrn: Ja, men jag reder mig ändå, herr rektor, jag reder mig ändå! – Och den fete steg vidare mot höjden, följd av sin fnittrande dotter. Besynnerligt! tänkte rektor. Skulle karln vara tankeläsare? Eller skulle jag verkligen tänka högt ibland? Är jag så slö? – Han ville resa sig och fortsätta den tunga vandringen, men strömmen av förbigående gjorde honom yr i huvudet. Han vågade icke stiga upp. Han var rädd att vackla. Han tänkte: När någon av mina studenter kommer, så ska jag vinka honom till mig och så omärkligt taga stöd mot honom.

Det blir bra. Men studenterna hade för länge sedan kommit. Däremot steg nu med spänstig hållning överste Edeblad uppför trappan ledande sin hustru vid armen. Översten var äldre än rektorn, men han hade nyss fattat ett fast och orygglig beslut att förtära en halva punsch. Den som fattat ett fast beslut, krossat alla tvivel och förjagat all tvekan vandrar käckt i de svåraste trappor. De vita mustascherna voro morskt uppvridna och glänste som två marängkrumelurer på en mörkröd tårta. Översten stannade och sa: Här sitter du, gamle vän. Minsann gör du inte det! Här sitter du. – Ser nästan så ut, mumlade rektor. Och han tänkte: Kanske att du håller dig så spänstig, därför att du är så dum? – Hum! Hum! Hum! brummade översten och det lät som när en häst travar. Men rektorn vände sina blickar till den beskedliga överstinnan, tänkte: Och du är lika dum, du. Det har varit ett lyckligt äktenskap. – Hum, hum!! Hum, hum!! fnös översten och det lät som galopp. Paret fortsatte och rektor blev alltmera missmodig och bitter. Han spejade förgäves efter en student. Det är så bra att stödja sig mot en ungdom: man kan stödja sig rätt tungt och det gör ingenting om armen skälver en smula. Ungdomen reflekterar icke över dylikt, åtminstone ej på väg till bal. Men det kom inga studenter, blott medelålders folk och just sådana som skulle tänka: Å vad han har blivit gammal, hur tungt han stödde sig, hur hans arm skalv! Där kom nu till exempel den rödhårige advokaten Björner och hans döttrar och rektor tänkte: Röda är de som rävar och sluga som rävar tillika! – Då böjde sig advokaten ned till honom och viskade: Det är sant, men säg det inte så högt att Björner kan höra't. – Jag aktar mig nog, muttrade gubben och advokaten drog vidare med sina fnittrande döttrar.

Men plötsligt fick rektor klart för sig, att människan därhemma hade rätt. Han tänkte högt! Det var enda förklaringen på en massa besynnerliga händelser. Han tänkte högt! Han var barn på nytt! Man gjorde narr av honom! Man gjorde narr av rektor! Han kände sig eländig, men han ville icke visa sitt elände. Han stramade upp sig och rynkade den mäktiga pannan, de buskiga brynen. Han bet ihop tänderna, han avstod från att tänka. Och Wadköpings borgare strömmade förbi honom. Han kände dem, han hade sett dem som pojkar, han hade hjälpt och väglett dem, han hade hjälpt och väglett deras söner. Nu var han gammal, nu gjorde de narr av honom. De enda, som kanske inte gjorde narr av honom, var den yngsta årsklassen. Hos dem satt väl ännu en smula respekt kvar. En smula idealitet! En smula vördnad! Han längtade efter en av de yngsta.

Och han kom. När människoströmmen nästan sinat upptäckte rektor i djupet vid trappans fot en vit prick över en svart kropp med vitt bröst och vita händer. Denna varelse kunde icke vara något annat än en student. Han tog inte trappan i sjustegssprång utan rörde sig förvånansvärt långsamt. Rektor blev ivrig. Varför kunde han inte raska på? Vad var det för ett sätt av en ung man att dra benen efter sig! Vem av pojkarna kunde det vara? Han tog av brillorna, immade dem, torkade dem, satte dem åter på. Äntligen kunde han urskilja ansiktet. Han skärpte blicken. Så slappnade sakta hans uppstramade hållning. Han greps av vemod. Han stödde det tunga huvudet mellan händerna. Han tänkte: Det senila tillståndet framter bra många egendomliga och bedrövliga symtom. Här har jag nu framför mig en av årets abiturienter. Å ena sidan känner jag mycket väl igen hans ansikte, å andra sidan har jag ingen aning om vem han är. – Han sa: Unge man, mitt minne sviker mig. Hur är namnet? – Studenten svarade: Kock. – Rektor lade handen över ögonen. Han sökte erinra sig studenten Kock. Genast såg han framför sig ett flinande pojkansikte, som han otaliga gånger betraktat med mycken stränghet och skärpa. Men det var ingalunda det ansikte han nu såg i junikvällens milda belysning. Han skakade på huvudet, suckade och sa: Det är bra, kära Curry. Jag önskar dig nöje på balen. – Tack, svarade studenten, men jag är inte Curry, jag är Katja.

Då sjönk rektor alldeles samman och det kunde han tryggt göra, ty den unge vandrade långsamt vidare uppför Himmelens trappor, lämnande gubben allena. Musik från de högre sfärerna sköljde ned över den tankfulle gamle. Och han sa till sig själv: Nu börjar balen, som står under mitt beskydd. Men gör jag icke klokast i att gå hem? Vem vet vad jag kan ta mig till? Kanske kommer jag att dunka domprostinnan i ryggen och bjuda flickorna snus. Det är alltså Kockens pojke, som heter Katja, och flickan Curry. Nåja, Katja är kanske ett ryskt gossnamn, det kan jag i mitt förvirrade tillstånd ej bedöma. Men det besynnerliga är, att Katja mera liknade Katja än Curry – vilket för resten är helt naturligt – men jag menar att pojken mera

liknade flickan än pojken eller med andra ord: systern är mera lik brodern än brodern är lik sig själv, vilket är orimligt. – Han tystnade, han dröjde kvar på bänken, han skakade gång efter annan sitt tunga huvud och han utbrast: O Cicero, Cicero, hur kunde du prisa ålderdomen!

En studentbal i Kupan är en solid företeelse. Den är fri från varje spår av dionysisk yra. Men den är angenäm och underhållande och den försiggår i de mest fasta och betryggande former. Man vet på pricken hur man skall uppträda. Man känner på millimetern urringningens rätta mått. Man behöver aldrig fundera över, vad man skall säga till sin dam, ty varje ung man, som gått i balettmästar Lindkvists dansskola, bär inom sitt bröst ett på Wadköpingsdialekt avfattat balkonversationslexikon, som talar genom hans mun. Antagligen är det uppbjudningsbugningen som försätter den sinnrika talapparaten i funktion. Antalet danser, som en och samma kavaljer får dansa med en och samma dam, är noga bestämt för olika åldrar, släktskapsförbindelser m. m. Damer, som få sitta, behandlas enligt särskild högtidlig och finkänslig ritual. Gifta kvinnors rätt att dansa bestämmes i varje enskilt fall av Mammornas Råd, mot vars beslut intet jäv kan resas. Brott mot den rikt utbildade men fasta etiketten straffas obönhörligt genom ostracism. Våren före världskrigets utbrott lär en yngling ha tagit ett glas för mycket och under rusets ödesdigra inflytande kysst sin dam strax ovanför i stället för strax nedanför handleden. Spår av tilldragelsen förefinnes ännu i folkfantasien, men brottslingen är borta och hans namn glömt! Det är icke i Wadköping man skaffar sig en herostratisk ryktbarhet.

Frågar man, varpå dessa balers angenäma soliditet beror, så vill jag först hänvisa till stadens solida karaktär, som dock ej här skall närmare beröras. Vidare till den förtjänstfulla verksamhet som utvecklas av Mammornas Råd, en förening u. p. a., men med största befogenhet och utomordentliga maktmedel. Slutligen till änkedomprostinnan Hyltenius. Hon är snarare en ärevördig institution än en vanlig människa. Hon är mycket äldre än rektor, men hon talar aldrig för sig själv och sällan med andra. Det påstås att hon i något yngre år ska ha varit pratsjuk. I så fall har hon väl talat ut, vad som var att säga. Nu tiger hon. Hennes hemlighetsfulla makt vilar på en enda omständighet – en fruktansvärd tanke: Man vet, att hon vet allt. Det vill säga allt om dig och mig och de andra. Allt vad liv, som finnes kvar i den bräckliga varelsen, har koncentrerats i ett par vidunderliga, klara och lysande uggleögon, som äro i ständig verksamhet, speja till höger, speja till vänster, skåda och genomskåda. Dessutom har hon liksom Odin kunskapare. De äro vida flera än gudens korpar och vi vilja för resten icke såra någon genom att kalla dem korpar. Hellre duvor. De sväva fram och tillbaka genom stadens gator, återvända till den gamla och förtälja, vad de sett och förnummit, iakttagit och gissat sig till. De skrika fram sina nyheter, ty domprostinnan är stendöv. Hon för dem icke vidare, hon samlar dem till en mäktig och fruktansvärd skatt av wadköpingskt vetande. Ingen skall någonsin få veta, hur mycket hon vet, men alla veta att hon vet allt.

Wadköpingsbons fina takt visar sig bäst i det sätt, på vilket han bemöter domprostinnan. Han visar henne ingen fruktan! Han ger henne det mått av vördnad, som tillkommer hennes rang och höga ålder. Det är allt. När man ser den fete köpman Biörck skrida förbi hennes plats i balsalen, stanna, föra klackarna samman, göra halv omvändning, sträcka händerna utmed frackbyxornas revärer, buga, göra ny halvomvändning och skrida vidare, så kan det se ut som om han hälsade på vilken domprostinna som helst. Men om man iakttoge honom några ögonblick före och några ögonblick efter ceremonien, om man såge hans händers nervösa flykt kring den feta lekamen, rättande, ryckande, utslätande, kontrollerande vissa detaljer, och om man såge svettpärlorna i hans svällande nacke och hörde hans djupa suck, när det hela var över, då skulle man förstå, att detta kyligt korrekta uppträdande bottnade i en kolossal självbehärskning. Man må då fråga sig om icke närvaron av en så formidabel personlighet betänkligt dämpade glädjen vid dessa fester? På sätt och vis jo – på sätt och vis nej. Det finns nämligen ingen dygd som Wadköpingsbon dyrkar innerligare eller med vilken han hellre prålar än just självbehärskning. Vidare finns det blott en glädje, som han njuter fullt och helt – och det är just den dämpade glädjen.

Om en iakttagare av Wadköpings psyke inträtt i Kupans stora balsal den 10 juni kl. 8.15 e. m. hade han efter en snabb rundblick med visshet förutspått, att just denna säregna, dämpade glädje skulle slå ut i blom om en kvart eller så. Allt var väl förberett och just så som det brukade vara. Kring väggarna hängde de vanliga urblekta sidenfestonerna. Fönstren stodo öppna och likaså den väldiga porten, som förde rakt ut i junikvällen. De rätta mammorna sutto på de rätta platserna och kastade de rätta blickarna på de orätta flickorna, eller med andra ord: de granskade grannens döttrar. Kavaljererna bildade en kompakt svart massa som befann sig i livlig vågrörelse, ty denna massa drog på sig handskarna. Musikanterna hade tömt den sista halvan öl och blickade kampberedda och pliktmedvetna ut över det nyskurade golvet. I hörnet mittemot satt den tysta, döva domprostinnan och rörde sakta sina mörka uggleögon från höger till vänster och från vänster till höger. Mittpå salsgolvet stod balens överste marskalk, greve Ludwig von Battwhyl, med ett kolossalt blått och gult sidenband över bröstet. Nu höjde han handen. Musiken spelade upp. Den svarta massan upplöstes i sina beståndsdelar som befanns vara oklanderligt klädda unga herrar, något upphettade av den besvärliga handskpådragningen. Flickorna rodnade lätt och upptäckte plötsligt, att en rosett satt snett. Mammorna anlade miner som skulle antyda, att de för ögonblicket tänkte på någonting annat än det de tänkte på. Mammor med särskilt dystert eller syrligt utseende stoppade ett litet extra leende i mungiporna för att icke fördärva det arma barnets utsikter. Och uppbjudningarna började, paren rörde sig runt sig själva och varandra på det mest sirliga och förnuftsbetonade sätt. Det hela gick som ett urverk, en Nürnbergerklocka med dockor, en leksak för ett jättebarn.

Just då urverket dragits upp för att mänskligt att döma fungera oklanderligt i tre timmar och tre kvart, just i detta ögonblick inträdde studenten Kock. Jag kan icke påstå, att den lilla varelsen företedde någon yttre likhet med den fruktansvärde Guvernören i Don Juan. Visserligen var hennes ansikte ganska blekt, men hon klampade icke fram på hans ohyfsade sätt och hon sträckte icke utmanande fram handen till en dödskramning. Snarare kan man säga att hon smög sig in på tå. Likväl påminde effekten om stora skrällen i Don Juan. Den vackra idyllen krossades, leksaken gick sönder, urverket stannade, musiken tystnade, dockorna stodo orörliga där musiken släppt dem. Som ett sista livstecken från Nürnbergerklockan förnams en viskning, ett sus:

En flicka i frack! En flicka i frack – i frack – i frack –

Vem såg henne först? Antagligen kapellmästaren. Han sparkade omkull notstället och satte sig. Därpå trollade han fram en ölflaska och slog upp ett glas (anmärkas bör att flickan var hans bästa elev i fiolspel). Och vem såg henne därnäst? Så gott som hela salen på en gång. Och alla kände genast igen henne. Alla sågo och insågo att detta var Katja Kock. Alla sågo och insågo att hon var klädd i frack. Sen insågo de ingenting mer. Och hur skulle de ha kunnat gissa sig till denna hemskt besynnerliga företeelses orsaker? Vad visste de om det änglalika tålamod, varmed denna flicka under ett årtionde sett sina klädpengar omsättas i pojkelegans? Vad visste de om vissa drömmar rörande studentexamen och studentbal, drömmar som fötts under ett hemlighetsfullt inflytande av ån, sjön, björkarna och allt det andra? Ingenting. Eller visste de, hur brutal en av Statens Järnvägar trakasserad far kan vara? Eller förstodo de, att en högt allmänbildad och mogenförklarad ung kvinna måste rikta sin protest ej mot sagde far – ty han är ett snille och inte att räkna med – utan mot Samhället? Detta fåniga samhälle, vars mångfaldiga fördomar måste trotsas bums, grundligt och uppseendeväckande! Nej, de kunde ingenting begripa. Men de anade att Nürnbergerklockans dockor ökats med en ny figur, som representerade den Upproriska Tidsandan. Där stod hon rak och spenslig, ensam. Bakom henne den höga, kalkvita väggen. Hon såg ut som ett litet utropstecken på ett stort oskrivet blad.

Ludwig von Battwhyl, balens marskalk och Katjas vän, sökte under de första förfärliga ögonblicken att tänka så snabbt som möjligt. Tyvärr gick det lite trögt. Ett ögonblick tänkte han: Om jag hugger henne kring livet och störtar ut med henne som en blixt, så tror kanske folk att de sett i syne? Omöjligt! Flickan i frack skred redan stilla och beskedligt fram till kapellmästaren och yttrade högt och tydligt: Låt inte mig störa,

snälla herr Blom! Upp flög kapellmästaren, svängde sin stråke. Urverket kom åter i gång. Man andades ut. Man fick tid att tänka. Ludwig sa till sin dam: Hon är överansträngd. Hon har måst plugga för mycket med mig. Det har knäckt henne.

Under denna dans, som på marskalkens begäran togs da capo, bildades allmänna opinionen. Mammornas Råd utfärdade förhållningsregler, vilkas hemlighetsfulla spridning är oförståelig för var och en, som ej känner Wadköpings andliga rundradio. Ordern löd: Vi låtsas icke se henne. Ingen flicka får närma sig henne. Tilltalar hon en flicka, svare denna: Katja, jag kan icke tala med dig, jag skäms å dina vägnar. Tilltalar hon kavaljer, drage sig denne med en tyst bugning tillbaka. Bjuder kavaljer upp Katja, vägre sedan varje anständig flicka att dansa med honom. Andra åtgärder vidtagas ej förrän domprostinnan yttrat sin åsikt.

Dessa order följdes till punkt och pricka av alla med två undantag. Varhelst flickan i frack skred fram utmed väggen skingrades panelhönsen sakta men säkert och hon stod där åter som ett ensamt utropstecken på ett oskrivet blad. Men när dansen var slut gick Ludwig fram till henne: Kära barn, sa han, olyckan är skedd och kan blott begråtas. Men du bör i alla fall gå hem. Ingen mer än jag vågar dansa med dig och som marskalk kan jag blott dansa en högst två gånger med samma dam. Jag är rädd att du får lite tråkigt. Emellertid ska vi bräcka brackorna ett slag och ta oss ett varv eller två.

Den behjärtade ynglingen förde henne i dansen. Han såg henne med en sorgmodig blick in i ögonen och sa: Katja, låt oss i morgon gå till prästen och ta ut lysning. Sen kan vi fara till Kongo och bli missionärer. Kanske skall ryktet om denna afton aldrig nå Kongoflodens källor och även om så bleve fallet, kan de stackars kannibalerna inte göra värre än äta upp oss. Men vad som kan ske, om du stannar i Wadköping, det kommer mig att fasa. De dansade och den bleka flickan fick så småningom ett drömmande, svärmiskt uttryck. Hon sa: Jag lovar att gå godvilligt efter supén. Men den vill jag vara med om, för jag tänker ta mig en sup. Jag tål inte sprit, så jag ska försöka hälla den under bordet. Sen ska jag ta upp en väldigt tjock cigarr, som jag har i fickan och gå fram till rektorn och be om eld. Sen ska jag gå till domprostinnan och tacka för en sprallig kväll. Och sen går jag hem och ger stackars Curry fracken. Ty rätt ska vara rätt. Halva balen ska jag ha fracken och halva balen ska han ha den. Men om du tror, att jag är rädd, så tar du fel. Vänta får du se! Det här är bara en futtig början. – Det tror jag fullkomligt, suckade Ludwig, tillade: Vid fall av vansinne är det alltid förståndet som lider mest.

Under det att paret sakta dansade av och an, alltid omgivet av ett stort tomrum, men i övrigt som om det varit det vanligaste par i världen, fortsatte mammorna sin tysta rådplägning. Att unge greven bjudit upp flickan i frack, förvånade ingen, som granskat och bedömt hans karaktär. (Och vilken mamma hade icke gjort det.) Men häpnadsväckande var däremot domprostinnans beteende. Hon betedde sig inte alls! Hennes ansikte var uttryckslöst och hennes tunga stum. Hade den allseende för en gångs skull blundat? Var den allvetande den enda, som icke visste något? Överstinnan Edeblad sändes att varsko henne. Det var en kinkig sak – hon måste ju bokstavligen skrika ut skandalen och den beskedliga människan ville icke skrika ut den. Hon försökte göra sig förstådd med blinkningar och grimaser. Domprostinnan sa: Kära vän, nu har du dina spasmer igen. – Överstinnan förde munnen till hörluren och skrek: Har tant inte sett humhum? Humhum var överstens uttryck för allting, som var så obehagligt att det ej borde nämnas vid namn. Men domprostinnan kände icke överstens finkänsliga språkbruk. Överstinnan lät alla hänsyn falla och ropade: Har tant inte sett Katja? – Att va? sa domprostinnan och överstinnan drog sig tillbaka.

Ånyo hände någonting oerhört. Flickan i frack gick till anfall! Knappt var dansen slut förrän hon skred tvärsöver det tomma golvet fram till Eva Biörck, spände blicken i henne och yttrade med sin vitt ljudande patetiska altstämma: Är du så gränslöst feg, att du inte törs kännas vid mig? – O! sa flickan och sjönk samman som en trasig gummidocka. Men i nästa ögonblick stod den fete köpmannen vid sin dotters sida, bugade korrekt och yttrade: Min dotter talar ej med främmande herrar. Var god och lämna henne i fred! –

Det var en snilleblixt! Denna flicka hade ställt sig utom all ära och redlighet. Hon hade klätt sig som man och borde ej behandlas som dam. Man skulle gå med på det dåliga skämtet, ty det var just att dräpa henne. Redan frågade man sig om icke denne okände och oförskämde herre borde kastas ut. Den rävröde advokaten Björner steg fram till flickan i frack och bad att få presentera sig. Hon svarade högt och tydligt: Er känner jag nog. Det är ni som brukar förlora min stackars pappas patentmål. Kanske är det er skuld att jag måste dela frack med min bror! – Musik! Musik! ropade balens överste marskalk. Dansen började på nytt.

Då reste sig domprostinnan. Äntligen! De dansande låtsades dansa men förblevo vart par på sin plats. Musiken fortsatte att spela men spelade ohyggligt falskt. Domprostinnans ansikte var fortfarande uttryckslöst. Ingen kunde ana hennes avsikter, men hon skred långsamt mot Katja som åter stod vid en vit vägg och liknade ett stackars vilsekommet utropstecken. Vad hände nu? Vilken plötslig mystisk skräck föddes i den modiga flickans själ? Kanske tänkte hon: Nu kommer den där rysliga gumman och ger mig en örfil. Vilken skam! Jag kan inte slå igen, eftersom hon är gammal. Och jag kan inte säga henne något, eftersom hon är döv. Jag kan möjligen räcka ut tungan, men det ser så fånigt ut. – Möjligen resonerade hon så, möjligen resonerade hon icke alls. Kanske greps hon helt enkelt av den vanliga wadköpingsskräcken för änkedomprostinnan. Hur som helst så lämnade hon sin plats och begav sig in bland paren, som stodo och stampade vart och ett på sin plätt. Hon försökte se högst ogenerad ut. Hon la händerna på ryggen, hon formade läpparna till en vissling – men dessa läppar skälvde betänkligt. Domprostinnan vände och styrde ånyo stegen mot sitt offer. Hon gjorde sig ingen brådska, hon liknade ödet, hon tycktes veta att hon var oundgåelig. Hon ropade inte Katja vid namn, hon bara följde henne. Flickan i frack vände åter helt om på ett pojkaktigt slängigt sätt, som skulle vittna om det ljusa och lugna tillståndet i hennes själ. Även domprostinnan vände, lugnt och segt strävade hon mot sitt mål. Spänningen var oerhörd.

Så oerhörd att Ludwig ej längre kunde styra sig. Han släppte sin dam, han glömde sin övermarskalkliga värdighet och alla en studentbals regler och förordningar, han störtade fram till flickan i frack och i det han ropade: Korsijisse namn, flicka, en dans till och sen aldrig mer! – grep han henne kring livet och började en dans född av ögonblickets ingivelse, en livlig dans, en hurtig dans, en dans som förde dem rakt ut i junikvällen. Den väldiga granittrappan glänste milt och vemodigt i skymningen, aftonvinden var mild och vemodig, parkens lindar susade milt och vemodigt, det hela var milt och vemodigt. Flickan i frack började gråta och sen hon väl börjat gjorde hon sin sak grundligt. Hon stödde sin fuktiga kind mot kavaljerens bröst och snyftade våldsamt. Ludwig tänkte: Här går en prima frackskjorta förlorad, men det må vara hänt bara jag kunde finna ett tröstens ord i detta mörker! – Men han fann ingenting. Skandalen var ohjälplig. Och flickan snyftade och huttrade och sa: Lu-hudwig – du begri-griper väl att jag inte är rä- hädd? Kan man sä-häga att jag blev uhutkastad?

Unge greven ryckte till. Hennes fråga hade kastat ett nytt och ännu ohyggligare ljus över saken. Hade icke han, överste marskalken, halvt med våld fört henne ut ur salen? Och kan man tänka sig något mer gediget skymfligt för en flicka än att bli utvisad från en bal? Korsijisse namn! mumlade han. Vad har jag gjort? Och han utbrast: Katja! Mod och uthållighet! Det finns ingen annan räddning. Du måste gå in igen! – Men Katja snyftade: Jag töhörs inte! Hon kommer att ge mig en örfil och hellre dör jag! – Ludwig sa: Jag ska dansa med dig i ett sträck, så att hon inte hinner klatscha till. Folk får inte säga att jag kört ut dig, för det skulle jag inte överleva! – Flickan gjorde sig lös, hon stampade som en fåle i sanden och utbrast: Du tänker bara på dig själv! Du bryr dig inte ett smack om mig! – Varpå unge greven förtrytsamt genmälde: Kanske jag inte bryr mig mer om dig än om någon annan jänta, va? Kanske du inte vet det, va? – Varpå flickan: Kanske det inte var du som sa, att jag är smaklös och ful? – Varpå greven: Kanske det inte var du som sa, att jag var dum? – Varpå flickan: Kanske du inte är dum? Kan du hitta på en enda utväg, sen du väl satt mig i klister? – Varpå greven utbrast: Helgon! Jag är en idiot! Här kommer rektor!

Rektor hade tillbragt tiden med att tänka. Redan på ett tidigt stadium av denna verksamhet fick han klart för

sig, att den märkvärdige studenten var Katja och att Katja var Kockens flicka och inte hans pojke. Vidare fastslog han såsom högst sannolikt ehuru ej tillfyllest utrett och bevisat, att sagda Katja begått en större eller mindre dumhet. När han hunnit så långt, fylldes hans bröst av en stilla glädje och han sa till sig själv: Här har jag suttit och gruvat mig över ålderdomens skröplighet och avtagande själsstyrka. Jag har klagat dumt. Det är ungdomen som är skröplig och svag. – Sedan han fastslagit detta beslöt han undersöka och förklara, varför flickan uppträdde i frack. Innan han tog itu med själva problemet måste han dock göra en utredning av klädedräktens allmänna betydelse för mänskligheten nu och i forna tider. Vidare måste han anställa en om ock flyktig jämförelse mellan europeisk klädedräkt och asiatisk enkannerligen japansk. Han måste göra en avstickare till vissa av Söderhavsöarna och han måste genomtänka en del fakta rörande vissa utdöda indianstammars egendomliga kultur. Hans hjärna arbetade snabbt och målmedvetet och redan efter tre kvart kunde han såsom ett preliminärt resultat av undersökningen fastslå, att skillnaden mellan mannens och kvinnans kläder äger en viss och ej ringa betydelse. Nöjd med detta resultat beslöt han att på ort och ställe inhämta nödiga upplysningar rörande problemet Katja.

Dessa upplysningar fick han redan innan han hunnit uppför trappan. Unge greven kom störtande emot honom flämtande och bedjande: Snälla! Goda! Beskedliga! Rektor! Här är en tös, som råkat i klister. Vad ska vi göra? Och han berättade brådskande allt eller nästan allt. Då lyfte rektor blicken mot aftonhimlen och viskade: O Cicero, Cicero, jag tar tillbaka vad jag för en stund sedan yttrade om ålderdomen. Den har sina företräden och stora behag! – Och han trädde fram till flickan i frack, som alltjämt huttrade av gråt och hjärtats förkrosselse, lade handen på hennes skuldra och yttrade:

Unga vän, jag ogillar ditt uppförande. Vore du en skolans lärjunge, skulle jag nödgas strängt straffa dig. Lyckligtvis är du endast en ung dam, som råkat i en tråkig situation, och jag är ej nog skröplig att vägra en dam mitt beskydd. Alltså frågar jag mig: kan jag göra något för dig? Jag tvekar icke att svara: Det kan jag.

Under det att allt detta hände ute på terrassen, hade man i salen börjat återvinna sitt lugn. Dansen hade dansats till slut utan rubbningar. Domprostinnan hade stilla och med ett lika uttryckslöst ansikte som förut återvänt från sin straffexpedition. En stilla frid, en dämpad glädje började fylla alla sinnen. Visserligen hade en skandal inträffat men dock på sätt och vis avvärjts tack vare samtligas eniga, fasta och värdiga uppträdande. En dylik skandal saknar ej sin goda betydelse – den kan förliknas vid en fingerad eldsvåda med ty åtföljande sprutmönstring. Samhället visar, att det är på sin vakt. För en gångs skull vann själve Ludwig Mammornas gillande. Han hade handlat snabbt och fint. En fråga av vikt återstod emellertid att besvara: hade flickan i frack blivit utkastad, utvisad eller ombedd att lämna balen? Man bestämde sig för det sistnämnda såsom varande mest belevat och dock talande! Vad flickan beträffar så skulle hennes vidare öden (i Wadköping) bestämmas av Mammornas Råd på många och långa sammanträden. Tillsvidare nöjde man sig med att hon oskadliggjorts och balen räddats. En av marskalkarna gick fram till musiken för att beställa en ny dans.

Samtidigt utbrast överstinnan: Domprostinnan! Hjälp domprostinnan! – Den gamla damen hade plötsligt rest sig men åter fallit tillbaka i stolen. Hennes förut uttryckslösa ansikte återspeglade en våldsam sinnesrörelse. Hon lyfte handen med hörluren och pekade mot dörren.

Det var rektor, balens beskyddare, som äntligen infann sig. Hans hållning och gång präglades av den vanliga lugna värdigheten. Vänstra armen höll han som övligt vid högtidliga tilldragelser på ryggen. På hans högra arm låg en liten vitbehandskad hand och vid hans sida gick flickan i frack. Bakom det egendomliga paret framskred balens överste marskalk, huvudet högburet, nästan sturskt till väders. Han klappade i händerna och ropade: Musik!

III.

Vad är en rektor?

Han är en man, som offrar större delen av sitt liv i ungdomens tjänst. Som oftast hänger hans hjärta fast vid en eller annan vetenskap, men han har avstått från att skära vetenskapens ärofulla lager för att – symboliskt talat – odla den nyttiga rottingen. Den stränge fadern ser i sin sons snedsprång någonting oerhört, någonting enastående i den civiliserade skolungdomens historia. Skrämd och förbluffad blickar han ned i en avgrund av sonlig odygd. Rektor låter sig icke lika lätt förbluffas. Tvenne äro hans kardinaldygder: ett strängt omutligt allvar i blicken och ett ungdomligt skratt i hjärtat. Kanske ger han den stränge fadern rätt, ty faderlig vrede har sin pedagogiska uppgift att fylla. Men i sitt stilla sinne tänker han: Ack vore detta någonting oerhört och enastående, då skulle jag och mina kolleger njuta en ganska fredlig och bekymmerslös tillvaro. Vilket dock icke är fallet.

Åt rektor har Mammornas Råd rest ett tempel, som skulle kunna kallas De Bedjande Suckarnas Tempel. Kulten i detta tempel är rent hednisk och grundar sig på en urgammal övertro: rektor är allsmäktig. Genom en enkel viljeakt kan han på ett ögonblick förvandla den fullfjädrade C-pojken till en sederen och kunskapsmättad A-yngling. En sådan allmakt måste dyrkas men även nagelfaras och rektors öron äro alltid heta. Ty mammor sakna sällan mål i mun. Men ställ en av dem eller två eller dussinet fullt öga mot öga med den mäktige – hur lena bliva icke deras tungor, hur blida deras blickar, hur kvinnligt behagfullt deras väsen. Må vara att en mor, vars son fått sänkt uppförande bara därför att han råkat slå ut ett bläckhorn över en viss obehaglig sida i anmärkningsboken – må vara att hon far ut i vreda ord i stället för att bedjande sucka. Betyder ingenting. Då nästa termin lider mot sitt slut, skall hennes mjuka kvinnlighet åter komma till sin rätt och hennes vackraste leenden och varmaste handtryckningar ska icke ägnas någon annan än skolans rektor.

Om nu en man av denna formidabla betydelse träder in i en balsal förande vid armen en flicka i frack, en flicka, som nyss blivit skymfligen uttittad, måste mången hjärna upphöra att arbeta eller åtminstone råka i ett otillfredsställande kaotiskt tillstånd. Fast rotade föreställningar vackla. Den närmaste omgivningen svepes i ett visst töcken. Man gör sig den plågsamma och stundom svårbesvarade frågan: Är det jag som är galen eller du? Så skedde. Balsalens heta luft fylldes av viskade, vilsna frågor. Obekymrad om detta spörjande sus skred rektor fram till domprostinnan Hyltenius som, assisterad av överstinnan Edeblad, var fullt beredd att upptaga striden. Och rektor sa:

Se här, min kära domprostinna, en liten flicka, som gärna vill niga för sin vördade tante!

Katja kunde icke niga, därtill voro Currys benkläder för snäva. Men hon rös och denna rysning var utan tvivel en vördnadsbetygelse. Domprostinnan lyfte sin lornjett, betraktade under en lång tyst minut företeelsen och yttrade:

Försåvitt jag kan se, är det en pojke.

Visserligen göra kläderna mannen, medgav rektor. Men sannerligen om de göra kvinnan. Det täcka könets behag tar ut sin rätt i alla dräkter.

Även de oanständiga? insköt domprostinnan.

Rektor lät blicken glida ut över salens kvinnliga fägring, fäste den slutligen vid den stackars överstinnans blottade skuldror, svarade:

Jag delar domprostinnans åsikt. Det moderna decolletaget börjar bli osmakligt. Men vad vår kära Katjas dräkt beträffar, så kan man sannerligen ej begära någonting mera höghalsat och långärmat.

Han hade rätt. Currys stärkkrage kittlade flickans örsnibbar och frackärmarna voro en dryg centimeter för långa. För resten var det just denna lilla löjlighet, som gjorde susen. Hade dräkten varit korrekt, skulle tösen

varit söt. Löjligheten gjorde henne rörande och oemotståndlig. Rektor konstaterade faktum och hans gamla pedagogsjäl fick plötsligt vingar. Det oemotståndliga verkar bevingande.

Sägande: Håll nu din snälla tante sällskap under pausen, jag måste hälsa på vänner och bekanta – placerade han Katja bredvid domprostinnan och började en rundvandring genom salen. Som festens beskyddare hade han skyldighet att hälsa honoratiores. Han begagnade sig av denna skyldighet till att göra en storartad propaganda för flickan i frack. Dock mera för flickan än för fracken. Hans eget ideal i fråga om kvinnodräkt var en vid, fotsid kjortel, baktill uppburen av tornyr, korsettliv, puffärmar, stelt halskrås och långt handfräs. En flicka i denna fantastiska kostym hade en gång i tiden givit honom hans första korg och det är dylika bitterljuva ungdomsminnen som bestämma vår smak. Han talade icke för fracken, han talade för ungdomens oförytterliga rätt att begå dumheter. Nota bene – inom vissa gränser. Han talade också för någonting annat. Hans jordiska varelse såg redan slutet på en bana, som då den bäst varit, varit möda och bekymmer. Och plötsligt slog den tanken honom: Hur många av dessa bekymmer hade varit värda sin plåga? Hur många hade icke skapats av ett tungt och trögt sinnes oförmåga att bära det lätta lätt, att smidigt skänka det småaktiga dess rätta mått? Hans tal var muntert men bittert tillika, en sentima klagan över förspillda timmar, dagar, år. Så skola vi alla en gång klaga. Så skola vi alla en gång föra det ungdomliga lättsinnets talan. Nota bene – lättsinne inom vissa gränser.

För resten liknade han ingalunda någon Job, där han skred fram i den ståtliga salen. Hans kvartsekelgamla frack vittnade om kärleksfull och sakkunnig vård, hans skjortbröst var oklanderligt, hans skägg tvättat och finkammat ehuru mot slutet något smutsigt, ty dosan tillgreps flitigt. Ögonen under brynens rimfrostfransar glittrade som bergkristaller och på de gråbleka kinderna blommade små rosor, som Bellman kunde ha ägnat en epistel. Och hurudant blev resultatet av denna glada propaganda? Storartat! Endast rektor kunde lyckas i ett så djärvt företag. Kring hans hjässa svävade en gloria, bildad av sede- och kunskapsbetygens höga symboler: det serafiska A, det lysande AB, det trevliga BA, det trygga B, det otrygga B-minus, det hotfulla BC, det tragiska C och det dödande D! Vem skulle vara omdömesgill om icke den, som utdelat tusen sinom tusen betyg? Härtill kom en annan omständighet som krossade motståndet från domprostinnans trognaste falang – hans ovana att tänka högt. Svagheten blev styrka. Vad som ej kan sägas kan tänkas högt. Då propagandan för flickan i frack mötte surt och segt motstånd, upphörde rektor att konversera men fortsatte att tänka. Inte så sur, min nådiga! Jag minns en tid, då en viss ung näbbgädda väckte pinsamt uppseende – – Hur hemskt! Hans wadköpingska vetande var visserligen ej lika omfattande som domprostinnans. Men under det att domprostinnans kunskaper voro att förlikna vid arkivhandlingar, som uppsökas endast av forskaren, voro rektors lika lättillgängliga som böckerna i ett lånbibliotek.

Så smittades då några av den vördnadsvärde gubbens glada humör, under det att andra skrämdes av hans lösmynthet. Under den 15 minuter långa pausen krossades och förvandlades den allmänna opinionen, som nyss krävt Katja Kocks utvisande. Stämningen blev med ens lätt och frimodig. En auktoritet hade fällt dom i ett kvistigt spörsmål: ansvaret var hans och man behövde icke längre grubbla över spetsfundigheter. Till på köpet fick man vara glad och vänlig mot varje kristen själ och även mot den lilla hedningen i frack.Rektor firade en triumf. Tusan till krutgubbe! Så gammal och ändå så munter och förnuftig! Uppmuntrad av denna glada sympati lämnade rektor de äldres sida och vandrade, icke utan en viss dansrytm i stegen, fram mot en flock av årets abiturienter. Kamratkänslan hade samlat dessa ungdomar i en vrå av salen, där de med oro avvaktade händelsernas utveckling. Nu vinkade rektor åt dem och ropade: Nå, kära gossar, jag hoppas att ni dansar flitigt med er käcka lilla kamrat, Katja Kock? En sprittning gick genom flocken. Man tyckte sig se, att några av dessa ynglingar gjorde instinktiva rörelser, som om de tänkt kasta av sig rockarna. Kanske föresvävade dem tanken på en idrottstävlan, ett 100-meterslopp eller dylikt. Och balens marskalk, Ludwig Battwhyl, gjorde en åtbörd som om han svängt startflaggan, ropade: Musik!

I salens motsatta vrå sutto sida vid sida Katja och domprostinnan, svalan och ugglan. Och svalan sneglade

på ugglan, tänkte: När hugger ditt näbb, var har du dina klor? Söta snälla hugg snart, ty att vänta är pinsamt! Men ugglan satt så orörlig som endast en uggla kan sitta, stirrade framför sig med tomma ögon. Och nu framstörtade den tävlande ynglingaflocken, sedigt visserligen men med kläm. Överstinnan ropade: Gossar, gossar! Trängs inte! Tänk på domprostinnan! Ingen tänkte på domprostinnan. Ålderdomen hade besegrat ålderdomen och ungdomen lekte befriad. Ett dussin ynglingar tiggde om dansen. Mycket att välja på och likväl intet val! Den förste fick bli den bäste och den näste därnäst. Flickan i frack trådde dansen.

Rektor hade segrat. Men när en klok gammal man slagit sin fiende, förnimmer han ögonblicket efter triumfen en viss ängslan och ett starkt behov att söka försoning. Rektor lotsade sig fram mellan de dansande paren och slog sig varligt ned på Katjas plats bredvid domprostinnan. Han sneglade på henne alldeles som nyss Katja och i själva verket med lika mycken bävan som hon. Domprostinnan förblev i sin fasliga orörlighet. Då lade han sin hand på hennes arm och yttrade:

Högtärade vän, tillåt mig att förklara mitt handlingssätt. Vi äro båda till de höga åren komna, icke sant? Ha vi då icke rättighet att förlåta ungdomen en och annan liten dumhet? Vi ha icke längre någonting att giva, men ännu kunna vi tillgiva. Snart kunna vi icke ens det.

Då knäppte och klippte ugglan med näbbet, svarade:

Rektorn kommer att ångra sig. Var viss!

Och segraren sjönk samman, stödde sitt tunga huvud i handen. Han kom plötsligt att erinra sig en person, vars makt var oomtvistlig och orubblig. Denna person var hans hushållerska. Vidare mindes han att domprostinnans hushållerska och hans voro hjärtevänner och söta-du-systrar samt att de så att säga drucko kaffe ur samma panna. Han var i domprostinnans våld. Och han erinrade sig dystra tider, då – på förekommen anledning – vissa enkla älsklingsrätter under månader varit bannlysta från hans bord. Han mindes andra tider, då – också på förekommen anledning – madrassens egendomliga och pinsamma knölighet natt efter natt jagat sömnen från hans läger och obarmhärtigt plågat de gamla lemmarna. Korteligen: en rik erfarenhet sa honom, att varje man har sin överman och att han, rektor, denna afton visat prov på en vida större djärvhet än han själv anat. Än en gång lyfte han huvudet och yttrade med stoikerns lugn:

Högtärade vän, vad än vi människor göra eller låta – ånger förblir vår halva arvedel.

Så avslöt rektor för sin del festen och striden, stödde åter pannan i handen. Undergiven Ödet, som uppträder i så många förklädnader och som ej sällan ikläder sig en hushållerskas gestalt.

Vad åter balen beträffar, förflöt den i ett crescendo, som skulle ha gjort mera sansade personer betänksamma, om icke domprostinnan och rektor genom sin tysta närvaro givit sanktion. Och denna nöjets och njutningens virvel kretsade i ständigt stegrad takt kring flickan i frack. Nu är det så, att i Wadköping brukar varje bal ha fyra à fem, vid större tillfällen tio à tolv »drottningar». Denna skenbara oformlighet är i själva verket utslag av en djup visdom, ty avund är ett ettrigt gift, men dess elaka verkningar avtaga i den mån giftet kan fördelas på så många föremål som möjligt. I kväll glömdes försiktighetsåtgärden. Katja var ensam drottning, ensam åtrådd, omsvärmad, hyllad. Och likväl ingen avund! Inte ett spår! En drottning i frack kan nämligen ej betraktas som en verklig drottning. Hon är helt enkelt symbolen för det obekymrade nöjet, det galna upptåget, den ljuvligt tanklösa festen, den dionysiska yran – tillförne främmande för Wadköping. Så trängdes de kring henne, gossar och flickor, gamla och unga, knuffades, skrattade, skreko, sleto henne ur famn i famn. (Varunder hennes enda tanke var: Gode Gud låt fracken hålla! Den känns så konstig i ryggen.) Blott Ludwig von Battwhyl, balens marskalk, höll sig på avstånd, sedan han dansat de reglementsenliga tvenne varv, som marskalken har att ägna varje dansante dame. Visserligen vilade en revolutionär anda över balen, men det finns ju några lagar, som överleva revolutioner. Då värdshusvärden

kallat till supé, slog han sig emellertid ned vid den flämtande Katjas sida i redlig avsikt att verka avkylande på jäntan. Ack, det behövdes icke! En kallare själ har aldrig rymts i en hetare kropp. Katja ville gå hem, baldrottningen önskade abdikera! Hennes program var uttömt eller rättare sagt överkorsat. Vad skulle hon göra med dessa Wadköpingsbor, som väl voro upphetsade men ingalunda uppskakade? Vad skulle det nu tjäna till att med manlig uppsyn taga snapsen och säga: a-a-a-ah? Vem skulle taga anstöt av det? Ingen! Eller kunde hon snoppa en förfärligt tjock cigarr som hon hade i fickan och be rektor att få »kyssa hans flamma»? Ingen skulle ha fäst sig vid en sådan småsak. Rektors beskydd hade förfuskat hela hennes stort anlagda demonstrationspolitik. Hon kände sig stukad. Hon sa till Ludwig: Nu går jag hem och ger Curry fracken. Det här blev bara pannkaka. – I detsamma tvärtystnade det festliga sorlet. Denna plötsliga, skrämda och skrämmande tystnad vittnar om att det wadköpingska samvetet endast lindrigt bedövats av den dionysiska yran. Carl-Axel Kock hade trätt in i salen – en ryktbar man, ett snille. Likväl var det ej snillet som hyllades med denna vördsamma tystnad. Ej snillet men fadern.

Hur förklara hans ankomst? Den materiella förklaringen är enkel nog – men den psykiska? Vid halvåttatiden hade Curry anmält att hans frack saknades, vartill fadern genmält: Kan du inte hålla reda på dina kläder, så är det för mycket begärt att jag skall kunna det. Curry gick nu in i sitt rum, la sig på soffan, tände en cigarrett och stirrade i taket, fast besluten att genom ett intensivt tänkande uppspåra plagget. Bristande logisk skolning – han hade troget skolkat från dessa lektioner – gjorde uppgiften jämförelsevis lätt. Två ting saknades, fracken och Katja. Alltså hade den senare tagit den förra. Motivet? Hämnd därför att han men icke hon skulle få gå på balen? Uteslutet, ty jäntan var icke småaktig. Stampen? Uteslutet, ty hon var renhårig. Alltså hade hon tagit på sig fracken – en teori som styrktes genom frånvaron av en frackskjorta och stärkkrage. Kommen så långt i sitt ologiska men snabba och träffsäkra tänkande, störtade Curry upp, röck till sig mössan, letade i en kvart efter sin käpp (han var nybakad student och skulle hellre visat sig på gatorna utan skor än utan käpp), ilade genom Wadköpings kvällstilla gator, stormade himlatrappan och smög sig fram till ett av balsalens fönster. Han kom i festens tidigare skede, då Katja blek men fräck vankade kring bland de dansande, föremål för ett stillsamt men kusligt förakt.

Brodershjärtat har en egendomlig, hård struktur. En far kan ha överseende, en älskare kan förlåta, brodern är och förblir oblidkelig. Uppför sig jäntan opassande, fälls domen snabbt och oåterkalleligt. Currys vrede var helig; den gällde skandalen, ej frackrovet. Vad skulle han göra? Trots den sjudande harmen tvekade han. Förhållandet mellan bror och syster bestämmes av vissa sociala lagar, som stiftas i barnkammaren, och barnkammarens högsta sedebud lyder: Du skall icke skvallra. Kloka föräldrar respektera dess helgd, dåraktiga söka förringa den genom sådana påhitt som: Du skall tala om allting för mamma. Curry hade ingen mor, men han hade en far. Kämpande med sig själv återvände han i sakta mak till hemmet, trädde in i faderns rum, vred och likväl obeslutsam. Åsynen av den snillrike mannen, som iförd nattrock och tofflor njöt en stilla sommaraftons frid, allt under det att hans dotter skandaliserade familjen, stegrade Currys vrede till grymhet. Han förberedde icke slaget, han utdelade det på fläcken, han sa: Pappa, här sitter du! Men Katja är på balen! – Gott och väl det, mumlade fadern sömnigt, varför skulle hon inte roa sig? – Curry sa: I – min – frack!

Naturligtvis verkade slaget, naturligtvis gjorde den snillrika hjärnan en volt, naturligtvis fick fadershjärtat en chock. Men det hela var överstökat på ett ögonblick. Herr Kock reste sig, drog av nattrocken och yttrade: Vad du säger! Nåväl. Detta är en affär mellan dig och Katja. Jag anhåller att ej bli inblandad. Jag har annat att tänka på. – Det är en egenhet hos snillen att de ogärna befatta sig med andras dumheter. Troligen ha de nog av sina egna. Ställer man snillet till ansvar för en familjemedlems snedsprång, riktar han plötsligt blicken på sin Högre Uppgift, klär av sig och går till sängs. Så skedde här: fader Kock kröp till kojs. Den förbittrade sonen utbrast patetiskt: Pappa, du går och lägger dig! Och i morgon är vi en visa för alla människor i den här stan! – Fader Kock svarade: Låt dem sjunga! – vände sig mot väggen och låtsades snarka.

Då ringde förstuklockan. Curry öppnade. En flämtande kvinna sjönk ned på stolen vid dörren och till hälften ropade, till hälften snyftade fram: Var är Carl-Axel? Å, himmel så hemskt! – Kvinnan var ingen annan än överstinnan Edeblad. Om henne kan man endast säga att hennes hjärta var bättre än hennes förstånd. Vill man vara fullt rättvis, bör man kanske säga: otroligt mycket bättre. Till henne yttrade nu Curry med den kyliga behärskning, som utmärker en viss blandning av vrede och förakt: Tante Amelie! Pappa vet allt. Och han har gått och lagt sig. – Nej, tänk så förståndigt! utbrast överstinnan förtjust, ja, jag har alltid sagt åt min man att han sitter uppe för länge. – Tante! avbröt Curry. Tag detta papper och skriv på det att pappa genast måste hämta Katja.

Överstinnan skrev: Käre Carl-Axel! Förlåt så förfärligt mycket att jag stör dig! Det är sannerligen inte mitt fel, att jag kommer på en så opassande tid! Om du vill undvika fullständig skandal måste du genast hämta stackars Katja! Det är så gräsligt förfärligt! Jag tror att alla människor blivit tokiga! Domprostinnan har givit mig uttryckliga order att underrätta dig om allt!! O, Carl-Axel, när vi båda voro unga. Jag tror till och med att de kyssa henne!! Men säg inte att jag sagt det för jag vet ingenting med bestämdhet! Carl-Axel, förlåt mig! Kan du förlåta mig??? Du vet att jag menar väl med Katja. Hon är ju så söt och snäll!!! Kan du förlåta mig? Jo, jag vet hur orätt jag handlar som väcker dig! Du som tänker så mycket! Förlåt din tillgivna stackars vän Amelie! Förlåt plumpen men Curry knuffar mig!

Hade Curry icke oavlåtligen knuffat henne i ryggen och manat till en knappare och sakligare avfattning, skulle brevet sannolikt blivit åttasidigt. Som det nu var, gjorde det önskad verkan. Om domprostinnan hade samma magiska makt över Carl-Axel Kock som över vanliga dödliga må betvivlas. Snarare var det väl så, att fadern till sist segrade över snillet. Han begav sig till Kupan.

Besinnar man, vad det vill säga att nödgas klä på sig fem minuter efter det man klätt av sig, vandra genom en hel stad, klättra uppför sjuttiotvå trappsteg och träda in bland glammande människor för att hämta en dotter som behagar skandalisera ett ryktbart namn, så skall man kanske förstå vad nu hände. Knappt hade fadern upptäckt dottern vid det festliga bordet, förrän han höjde handen, pekade på henne och ropade med stentorsstämma: Stig upp! Ögonblickligen! Följ mig! Genast! – Och då Katja med gråtfylld alt började ett: Pa-pa – slungade han mot henne tre dundrande ord:

Tig! Kom! Följ!

Det är snillets sätt att undvika öppen skandal.

Katja lydde. I sanning var det icke en ömklig syn att se denne store, store far marschera åstad med tunga steg följd av sin lilla, lilla dotter, otroligt liten i den skrynkliga fracken, med huvudet neddraget i den höga stärkkragen och med händerna gömda i de alltför långa ärmarna. Bestörta, stumma, storögda betraktade balens gäster sin lilla drottning i frack, sågo henne försvinna i sommarnattens skymning.

Intet tvivel, Katja var stukad! Läsarinna! Skulle du ha varit det? Men redan under vandringen utför de sjuttiotvå trappstegen började hennes energiska själ åter repa mod. För den tappre och ståndaktige är nederlaget segerns moder. Nedkommen på jorden från Kupans och festens höjder, gick hon till anfall på den närmaste representanten för borgerlig småaktighet: hennes far. Den trippande språngmarschen bredvid den med vredens jättelånga steg framskridande mannen samt gråten i halsen gjorde visserligen att rösten stundom blev något pipig, andfådd och grumlig. Men det var verkligen mycket förnuftiga saker hon yttrade. Pappa, sa hon, vi människor måste försöka förstå varann. Annars går det aldrig väl. – Fader Kock svarade genom att häftigt och kraftigt draga in andan. Ljudet liknade en snarkning eller en morrning : årrrrr. – Du måste lära dig inse, fortsatte Katja, att jag nu är en vuxen och självständig varelse. – Årrrrr! – Och jag å min sida får väl lov att inse att du inte inser det. – Årrrrr! – För eljest skulle du inte ha burit dig så skymfligt åt. – Årrrrrrr! – Men jag skall försöka att förlåta dig. – Årrrrrrrr. – Om du lovar att hädanefter ta mera hänsyn till

mina känslor och åsikter. – Årrrrrrrrrrr. – Gör du inte det, kan jag inte längre stanna i ditt hus. – Årrr! Årrrrr! Årrrrrr! Årrrrrrrrrrrr! Årrrr!

Sålunda fortgick konversationen tills far och dotter stodo vid hemmets tröskel eller närmare bestämt: fadern på trappan och dottern under trädgårdens blommande syrener. Och nu yttrade Katja, hövligt men bestämt:

Pappa, jag stiger icke in, förrän du har givit mig ditt hedersord på att avhandla den här saken lugnt och sakligt. Förr stiger jag icke in.

Morrningen uteblev. Fader Kock hade redan öppnat dörren och trätt in i förstugan. Han vände sig långsamt om, så långsamt att han borde haft tid till besinning. Icke förty var det ett ohyggligt ord han slungade ut i den blida natten:

Slyna!

Då inträffade någonting sällsamt. Kanske skall man som jag ha vankat mången natt utan mål och mening bland Wadköpings blommande hägg och syren för att rätt förstå vad som nu hände. Jag vet icke, vad det är för ett trolleri i den wadköpingska sommarnattens dagrar. Ibland har jag trott att älvor från de vida fälten och hagarna kring sjön smugit sig utmed åstranden in i den sovande staden för att trolla med sina slöjor. Ibland har jag trott annat. Säkert är att man stundom får syner av människor och ting som ej finnas. Och att stundom människor och ting, som finnas, plötsligt försvinna.

Fader Kock såg Katja stå under syrenernas tungt och mjukt nedhängande klasar. Han såg till och med att hennes ansikte var lika vitt som skjortbröstet. Så plånades ansiktet ut. Han tyckte sig se en frack på en mannekäng. Han blinkade och mumlade: Kom in, Katja, jag lovar. I detsamma försvann även fracken. Flicka, frack, alltsammans.

Borta.

IV.

Två mil söder om Wadköping ligger det präktiga Larsbo, fyrahundra tunnland öppen jord, tvåtusen tunnland skog, därtill hagar och beten, utgårdar och torp, hundratals högmjölkande kor samt otroligt premierade tjurar, fargaltar, suggor, gäss, ankor och höns, en präst med blixtrande vett, skarp tunga och talrik barnaskara, än vidare stadiga statare, tåliga torpare, torparhustrur, som äta för en och slita för sju, lekfulla fast sansade och osnutna torparbarn, jakthundar av börd och byrackor med födgeni, får och frimicklar, gäddor i vassarna, svanor på vattnet, ett stort älgbestånd, harar, rävar och skogsfågel, uggla, örn, sorkar och snokar, katter och gummor och kaffepannor, lärka, trast, furefnatt och igelkott, svala, gök, humla, bi samt Belzebub, den berömde hingsten – korteligen: allt som med rätta tillkommer ett storgods i Wadköpingstrakten, ej att förglömma en vacker och värdig manbyggnad, som bland annat hyser det ryktbara Janselius-Willmanska biblioteket, nätta husor, duktiga köksor och stora samlingar av konst och antikviteter, varibland åtskilligt äkta. Allt detta räknas här upp för att rikta läsarens avund och aktning mot viss person, gårdens fideikommissarie, greve Ludwig von Battwhyl. Alltsammans var hans: om äganderätten kan ej tvistas. Nyttjanderätten var däremot till synes osäker. Vissa tider beboddes gården av ett obestämt antal unga kvinnor, som fritt förfogade över dess tillgångar. Två omständigheter voro gemensamma för dessa damer: de voro alla befryndade med fideikommissarien och alla – på ett undantag när – voro lärda kvinnor. Vi finna bland dem en sådan medicinsk storhet som Karolina Willman, magspecialisten; vidare Lizzy Willman, svartlockig, junoniskt skön samt docent i nordiska språk, hennes kusin Betty, som blivit filosof, därför att naturen skänkt henne en sokratisk näsa, Lotten Brenner, ohjälpligt ful men docent i jämförande anatomi. Till sist nämna vi – förtigande många – Brita Djurling, undantaget, den enda olärda i buketten. Hon är ovanligt ung, finurlig och vacker samt äger en stor förmögenhet, som hon

enligt Ludwigs utsago stadigt ökar tack vare en förbluffande förmåga att fuska i bridge, poker, bondtolva, kille och Svarte-Petter.

Till denna församling, som Ludwig plägade kalla »den vilda horden av lärda kvinnor», anlände i början av sommaren ett sällsamt budskap: unge greven hade avlagt sin mogenhetsexamen. Även den mest glädjande nyhet kan, om den kommer alltför oväntat, väcka bestörtning. Damerna Willman-Brenner-Djurling hade icke underskattat unge grevens naturliga förstånd men de hade överskattat hans än mer naturliga lättja. I timmar vankade de omkring, gestikulerade på ett slappt och häpet sätt och mumlade till sig själva och varandra, till möbler och kakelugnar, pigor och drängar: Har ni hört att Ludwig –? Vad ger ni mig för det! Snart vek dock häpnaden för den rena glädjen. Det fröjdefulla budskapet sändes ut över gården och väckte hänförelse. I hela detta lilla kungarike fanns ej en gubbe, som icke unge greven »piggat upp», genom att blanda peppar i hans snus eller med andra lämpliga metoder »livat», ej en gumma, som icke störtat efter honom med kvast eller raka i högsta hugg, ej en flicka, som icke givit honom en kyss eller åtminstone en örfil, ej en yngling, som icke blött näsblod för hans skull – följaktligen var han beundrad, älskad, aktad. Man beslöt att skänka honom ett festligt mottagande. Unga björkar offrades, lönn och ek gåvo sina löv, flinka flickhänder flätade kransarna, äreportar restes, prästen skaldade om lärdomens möda, sötma och makt, damerna Willman, förfarna i allt som till lärdom hörer och förer, bryggde underbara bålar, själva solen sken som en rötmånadssol, ehuru juni nyss ingått, allt fanns, som gör en fest till fest – allt utom festföremålet. Unge greven behagade ej infinna sig. Man telefonerade, fick intet svar. Man sände bud till staden. Budet återvände med det tröstlösa beskedet, att unge greven fanns överallt utom där man sökte honom. På väntans dag följde otålighetens, på otålighetens dag följde förargelsens, på förargelsens dag följde ledsnadens. Gårdens folk återtog det vardagliga livets lunk. Känslorna svalnade, kransarna vissnade. Men när feststämningen var riktigt neddämpad, nedvissnad och neddammad kom festföremålet. Sådan är nu en gång Ludwig von Battwhyl och det finns ingenting att göra åt den saken.

I Wadköping kvarlever ännu en del av fädrens seder, bruk och inrättningar. Så t. ex. kan man där få se vissa egendomligt formade fordon, vilka ej framdrivas av någon som helst motor men väl i långsam och högtidlig takt dragas framåt av en eller tvenne hästar. Dessa besynnerliga bilar kallas hyrvagnar, chaufförerna hyrkuskar och för garaget har man det gammaldags klingande ordet vagnsskjul. Man må tycka vad man vill om dessa fordon – de passa dock förträffligt i stil med det stora Skansen, som svensk landsbygd varit och delvis ännu är. Och just i ett dylikt åk höll Larsbos fideikommissarie sitt högtidliga intåg på gården en tidig sommarmorgon. Det blev verkligen högtidligt. Hästarna, som för resten voro stadens begravningshästar, lunkade sakta och värdigt fram under vissnade äreportar. Folk släppte vad de hade för händer och följde vagnen, tysta och på något avstånd. Förvetna barn trippade vid dess sidor, stirrade på fideikommissarien, gruvligt nyfikna men gravallvarligt tysta. Ty unge greven sov och sömnen, som om natten är helig, blir i strålande solsken en smula hemsk. Åtminstone i barnaögon. Vagnen rullade fram till herrgårdstrappan. Hyrkusken vände sig om på bocken, betraktade sina passagerare, riste sitt huvud. Gårdens damer, varskodda, kommo i flock genom porten, yrvakna men sansade, nyfikna men tysta, halvklädda men anständiga. De omgåvo vagnen, de gnuggade sina ögon. De sågo en ung man, som de alltför väl kände, och vid hans sida en annan ung man, som de inte kände alls. Dessa ynglingar sovo tungt, de hade studentmössorna neddragna över näsorna och höllo varandra trofast och hårt i hand likt barn, som gått vilse i skogen. Äntligen revo så många stirrande ögon revor i sömnen. Ludwig vaknade. Med en rapp knyck på huvudet placerade han mössan på hjässan. Han stämde upp en gäspning i furioso men avslutade den efter ett hastigt diminuendo i piano pianissimo. Han blickade hit, han blickade dit och vart han blickade möttes han av ett stort, allvarligt frågetecken i halvklädd kvinnoskepnad. Ingenting kan så tilltrubba förståndet som att plötsligt vakna bland redan vakna. Deras försprång är för stort. Men unge greven sporrade rappt sitt yrvakna förnuft. Han vände sig till magspecialisten och – kanske för att avvärja vissa förebråelser, kanske för att förklara sin belägenhet, kanske för att inleda en saklig diskussion – yttrade han:

Tant Karolina, gomorron! Snälla gossar dricka aldrig punsch.

Tillade efter något betänkande:

Den här tösen är inte någon pojke utan en flicka, som förskjutits av en obarmhärtig far. Hon anhåller om huld och skydd och hur mår ni för resten?

Han tog av hennes mössa, strök henne beskyddande över pagehåret och uppmanade henne att hälsa vackert på tanterna. Men den halvsovande Katja mumlade: Söta, snälla pappa, vad det är hemskt ledsamt att du ska vara så gruvligt dum. – Ett vanvördigt yttrande må vara, och likväl ett yttrande, som antyder dotterligt ömma känslor.

Och hurudana voro då känslorna hos denne far? Blandade.

Han hade slungat mot henne det förfärliga ordet slyna och han hade sett hennes spensliga gestalt upplösas i sommarnattens dimma, försvinna ur ramen av tungt nedhängande syrenklasar. En öm och god far kan svårligen tillgiva sin dotter att han kallat henne slyna. Vredens mörka blodvåg fördunklade det Kockska snillet och gjorde mannen till en vanlig argsint herre, den där vankade av och an kramande sina händer bakpå ryggen och muttrande: Hon ska få lära sig! Jag tänker inte springa efter henne! Hon skall återvända på sina bara knän! – Aldrig i livet, mumlade bror Curry, kröp till kojs. Och juninatten ljusnade. Timme gled efter timme. Syrenklasarna fingo besök av bi och humla, men den ensamme fadern förblev ensam. Då intog oron vredens säte. Fader Kock började se vatten – rinnande vatten, stillastående vatten, forsande vatten, vida sjöar, grumliga åar, mörka skogstjärnar. Han sa till sig själv: Kan jag hjälpa att flickan är vek, alldeles för vek? Tilllade: Dessutom är hon fräck! Troligen har hon återvänt till balen och jag ämnar inte göra mig löjlig! – Sålunda höll den alltför veka, fräcka flickan hans själ svävande mellan oro och vrede, ett tillstånd som ofta slutar med kollaps. Vid åttatiden vacklade fader Kock in till sin sovande son, drog honom brutalt i håret och mumlade bedjande och ömkligt: Snälla Curry – gå ut och leta. Jag orkar inte.

Upp flög ynglingen, tvärvaken och pigghågad, i kläderna, på dörren, återvände efter en kvart. Hans anlete präglades av den dystra glädje, som ofta utstrålar från unga bärare av onda budskap och som säger oss att allting i livet är livat, bara det är storartat. Curry sa: Pappa, vet du vad? Katja har rymt med Ludwig! Är inte det storartat? – Rymt! Hur visste han det? Curry svarade med ett uttryck, som ofta fälldes i Wadköping: Vet? Det vet hela stan!

Vad visste hela stan? Svårt att besvara. I alla händelser visste den åtskilligt mera än läsaren. Den visste först och främst att fader Kock i vredesmod kastat sin dotter på dörren. Vidare att bemälda dotter deltagit i springlekar och andra vilda upptåg på gator och torg, att hon omhändertagits av polis Olsson och förts till vaktkontoret, där hon måst tillbringa en halvtimme bland det värsta slödder. All dikt har en sannings kärna: så ock denna. På Stortorget stötte hon samman med några studentkamrater, vilka fullt ritualmässigt hissade henne, och kort därpå mötte hon verkligen den beskedlige Olsson, som tog av sig kasken, torkade sin ständigt svettiga panna och yttrade: Tänk att en redan ska svettas! Allt detta, dikt som verklighet, var dock endast småsaker bredvid nästa anklagelsepunkt. Flickan i frack, emanciperad och frätt ända in i hjärteroten, hade klockan tre om natten uppsökt studenten Ludwig på hans kammare. Puh! Vad är här sanning? Otvivelaktigt begav sig Katja vid tretiden till Ludwigs kvarter. Den ljusa sommarnatten har sina fasor för en flicka i frack och Katja kände behov av att vara i en fulltrogen väns närhet. Emellertid var hennes belägenhet förtvivlad, ty om student Ludwig vore hemma, var hon av anständighetsskäl förhindrad att uppsöka honom på hans kammare, och vore han borta, var hon av naturliga skäl förhindrad. Lyckligtvis hade unge greven mellan hemma och borta valt en medelväg, som kunnat anstå drottning Kraka: han satt i sitt öppna fönster på nedre botten med halva kroppen utanför och halva kroppen innanför. På gatan framför honom stodo sex med kvastar beväpnade gubbar, lyssnade ganska andäktigt till ett flammande

nykterhetslov, som Katjas ankomst avbröt, och som skulle få sin avslutning först på Larsbo med de behjärtansvärda orden: Snälla gossar dricka aldrig punsch. Några ord, framhackade mellan Katjas klapprande tänder, lät unge greven överblicka situationen. Han sa till gatsoparna: Slå vakt om tösen, gubbar! – och ilade att väcka hyrkusken. Där stod nu flickan i frack mellan sex kvastbeväpnade män. De voro alltför gamla att låta sig förbryllas. Blitt och lugnt betraktade de sin skyddsling, vände besinningsfullt munvalkarna, spottade och tänkte: En gång blir du gammal du med, lilla upptågsmakare, får gå med kvasten och sopa rent kring de unga. Så tänkte de och ingenting sa de. Och när vagnen rullade bort med pojken och flickan, vände de valkarna på nytt och började sopa.

Så gick det till och den som säger annorlunda har sin visdom från domprostinnan. Händelsen hade likafullt ett elakt utseende. En ung man av föga stadgad karaktär hade klockan tre om natten bortfört en flicka klädd i frack. Vad gjorde hennes far? Störtade han efter de flyende? Satte han polisen i rörelse? Ingalunda. Han drog en lättnadens suck och sökte sin vila i sängen. Han var icke någon onaturlig far, men han var alltför sömnig för att känna den rätta vreden och grämelsen. Sex timmar senare var han utsövd och i stånd till allt, som kan anstå en i sitt innersta kränkt man. Han begav sig till sitt ämbetsrum för att under några tysta timmar ostörd odla vreden. Klockan åtta om aftonen var den fulländad. Han återvände till sitt hem, hög, tyst, sluten. Curry sa: Pappa, ska vi inte telefonera efter jäntan? Hon är allt väldigt rädd vid det här laget. – Fader Kock log – ett bittert, förvridet hånleende. Men åter blev hans ansikte stelt, behärskat. Han höjde befallande handen och yttrade: Nämn henne icke. Jag vill icke höra talas om henne. Har du förstått?

Har du förstått?! Det är en replik, som endast användes i den stora tragedien –

En man, vars förskjutna eller förrymda dotter irrar kring på vägar och gator, hånad, hunsad, fattig – en sådan man måste äga en betydande själsstyrka för att kunna åstadkomma det mått av hat och förakt, som med rätta tillkommer den brottsliga. Fader Kock var icke i besittning av en sådan själsstyrka. Vet man däremot att den förrymda slagit sig ned på länets präktigaste herrgård, att hon övervakas och omhuldas av ett halvt dussin aktningsvärda damer och uppvaktas av en behaglig ung man, ja då finns det sannerligen ingenting enklare än att hata bittert och förakta djupt. Nu kan man ju med skäl fråga sig, om Katjas frack och flykt voro tilltag av den art, att de rättvisligen borde frammana så mäktiga och mörka känslor. Förvisso icke. Men det finns människor, som äro i behov av en något så när betydande och aktningsvärd olycka för att kunna ge luft åt harmen och grämelsen över de tusentals nålstyng vardagslivet bjuder på. Dessa människor reagera ej mot nålstyngen; därtill äro de för sturska eller för blyga, för stoiska eller för räddhågade. Likväl lämnar varje nålstyng en liten mängd bitterhet kvar i blodet. Drabbas en sådan människa av en verklig olycka – eller vad hon anser vara en verklig olycka – är befrielsens timme slagen. Hon är icke längre en misantrop, en ömklig hypokonder, hon är en aktningsvärt olycklig människa. Hon kan umgås med sin grämelse som med en jämlike, hon kan pyssla med den och ansa den, hon kan betrakta den och begråta den. Hon kan bära sitt huvud högt och se ned på sina medmänniskor, som sannerligen icke veta vad verklig sorg är. Fader Kock ansåg sig vara bedragen, hånad, löjliggjord av sin dotter. Så snart han fått den saken riktigt klar för sig, betraktade han sina vardagsfiender, Järnvägsstyrelsen, Patentverket, Finansministeriet, Riksdagens Båda Kamrar plus diverse Utskott som bara bosch. Aldrig i livet hade han ägnat dessa enfaldiga institutioner en verklig vrede, på sin höjd hade han skänkt dem ett och annat medlidsamt löje. Detta med Katja däremot, det var någonting helt annat. Det var en rent mänsklig sorg och frammanade uttryck för sorgens naturliga höghet: ett stilla, allvarligt väsen, en stor, lugn, lidande blick, en blid men något klanglös stämma. Må man icke kalla honom komediant! Han spelade icke sin sorg, eftersom han verkligen kände den, men han hade med ens fått förmågan att giva den ett värdigt uttryck. För resten var det en bitterljuv känsla som förde tankarna till »forna lyckligare dar» och till den nutid som »kunde ha varit». Efter den första uppbrusningen hatade han icke längre sin dotter. Hon var på sätt och vis oskyldig. Han delade upp saken så, att han själv hade skulden och hon orätten. Det var mycket praktiskt och bra, ty på så sätt kunde han fördjupa skulden och göra den så kolossal som möjligt. Under några veckor upplevde fader Kock förmånen av att vara en

tragisk person, som kom själve grinollen Curry att sucka och tiga, en Wadköpings Kung Lear.

Gott och väl må det vara honom unnat. Men en sak glömde han, den snillrike mannen: en flicka, som tagit studenten, är icke bara dotter – hon är också medlem av ett samhälle. Heter detta samhälle Wadköping, bör hon taga sig i akt för nymodiga påhitt och upptåg. Att rektor tagit hennes försvar kunde icke i längden gagna hennes sak, ty domprostinnan och hennes falang hade förblivit obevekliga. Ett par veckor höll man sig stilla för att avvakta händelsernas utveckling. Obestämda men trovärdiga rykten från Larsbo förkunnade att den lummiga gården var säte för alla sommarens fröjder, lustiga upptåg, ungdomlig yra. Flickan i frack roade sig! Ej nog med att hon undgått varning och näpst, trotsade hon ett helt samhälle genom att ha väldigt roligt på blotta två mils avstånd från dess hank och stör. Ännu en vecka bidade man – för att giva fadern tid att fullgöra sin tunga plikt. Men denne förvekligade far fullgjorde icke sin plikt. Han gick visserligen omkring med synbart blödande hjärta och hyste medlidande med sig själv – det var också allt. Samhället, representerat av domprostinnan och hennes falang, skred till handling. Troligen föregicks handlingen av långvariga överläggningar mellan den gamla damen och en viss lektor Paulin, en mångkunnig och nitisk man tillhörande domprostinnans stab. Då vi kalla honom nitisk, mena vi ej att han var nitisk för något särskilt mål eller syfte. Han var så att säga nitisk i alla väder, och varhelst en nitisk man behövdes, där var ock han. Emellertid bör man ej tro att Katja fördes på tal vid dessa överläggningar; sannolikt sutto de båda vännerna då och då samman vid tekoppen, talade om vädret – mer krävdes ej för att åstadkomma full förståelse. Resultatet blev ett redaktionellt meddelande i Wadköpings-Posten, lydande: Vår högt aktade medarbetare, lektor Paulin, kommer inom kort att i dessa spalter publicera en serie av sju kulturhistoriska uppsatser under den talande och lovande rubriken: Seder och oseder bland ungdomen i forntid och nutid. Den sista artikeln kommer således att behandla vissa beklagliga egenheter hos vår tids ungdom och hela serien torde få ett betydande ej blott kulturhistoriskt utan ock moraliskt värde.

Om en främling, en flyktig gäst på Stadshotellet, läst detta meddelande vid sitt morgonkaffe, skulle han tvivelsutan tänkt: Gedigna stad! Bildningstörstande samhälle! Min aktning för dig! Och han skulle samvetsgrant undvikit att läsa artiklarna. Wadköpingsbon visste bättre besked. Möjligen skulle han icke läsa de sex första artiklarna, men alldeles säkert skulle han sluka den sista. Tv vilken kännare av Wadköping, domprostinnan och lektor Paulin kunde betvivla att fallet Katja skulle bliva sjunde artikelns tema? Hennes namn skulle icke nämnas, ej heller fracken, man skulle kanske inte ens få till livs några rader om den skandalösa studentbalen. Men man skulle få ett livfullt porträtt av en fräck, fåfäng, sedeslös flicka, och man skulle med visshet veta att detta porträtt målats efter levande modell och att modellen hette Katja Kock. Gapstock alltså, den diskreta finurliga wadköpingska gapstocken.

Inom Kockska familjen var det Curry, som först varsnade och insåg faran. Röd som en tupp av iver och skräck framlade han saken för sin far. Snillen sakna stundom sinne för moraliska värden; fader Kock vägrade att begripa det fina i kråksången. Curry sa: Pappa, vet du vad? Jag börjar tro att du är enfaldig. Begriper du inte det här, så begriper du ingenting. Men nu gäller det att få in jäntan från landet. Sen ska vi skicka henne på visit till domprostinnan. – Hon blir inte mottagen, mumlade fader Kock försagd. – Det blir hon inte, medgav Curry, men hon kan stanna en stund i förstugan, så tror folk att hon blivit mottagen. Sen ska vi låta tant Edeblad valla henne ett par kvällar utmed ån och sen ska Eva Biörck få ställa till med kafferep hos Wedblads. Men först och främst måste hon komma hem och visa sig. Eljest kan hon säga godnatt åt den här stan. – Hon följer inte med mig, mumlade fader Kock ännu mera försagd. – Gör hon inte! utbrast Curry och bekräftade sin trosvisshet med några kraftord, som vi utelämna.

Men fader Kock tvekade. Han hade nu en gång för alla förälskat sig i tanken att Katja skulle återvända »på sina bara knän» och oombedd. Han dröjde en dag och läste artikeln om ungdomen i Sparta och Aten med alla dess egenheter. Han dröjde en dag till och läste artikeln om ungdomen i det gamla Rom och dess fula påhitt och tilltag. Han läste artikeln om Medeltidens scholares, som tycks ha varit rätt hyggliga ehuruväl

även de hade sina svaga sidor. Han läste artikeln om ungdomen vid ett visst renässanshov och blev het om öronen. Ty artikeln innehöll ett fruktansvärt anatema mot vissa sedeslösa kvinnor, som gått så långt i fräckhet att de uppträtt i mansdräkt! Pang! Det var utan tvivel upptakten till sjunde artikeln.

Bäst det hettade som värst i öronen, ringde telefon. Fader Kock tog luren och förnam en tårdränkt altstämma, som yttrade: Pappa! – Han svarade: Katja! – Rösten fortsatte: Pappa, lilla pappa! – Den snillrike mannen svarade fyndigt nog: Katja, lilla Katja! – Under några sekunder nöjde sig altrösten med att snyfta. Fader Kock harklade sig och sa: Min unge, vad gör det oss, vad de skriver i tidningarna? Vad gör det oss? Kan du säga vad det gör oss?

Det kunde hon tydligen inte – bara snyftade. Äntligen dök ur snyftningarna upp någonting som liknade ett ord:

Lu-hu-hud-wig – Lu-hu-hud-wig –

Vad är det med den? skrek fader Kock. Vad har han nu gjort?

Aldrig har ödet så lätt för att leka med oss stackare som då vi hålla telefonluren vid örat. Plötsligt ersattes den tårdränkta alten av en torr bas, som underrättade honom om smörpriset i Askersund. Han fick del av flera merkantila nyheter men väntade tåligt på den tårdränkta och väntade icke förgäves. Basen drunknade med ens i snyftningar och ur dessa steg klart och tydligt ordet: Belzebub!

Varpå basen åter tog ledningen.

Fader Kock lade ner luren. Han vände sig till sin son och yttrade: Curry! Din syster mår inte bra. Jag tar en bil.

V.

Det finns under solen ingenting mer rörande än kvinnors sätt att bispringa en syster i trångmål. Varje uns av kvinnlig avund, fåfänga, prydhet, småaktighet, svartsjuka fördunstar och den renade själen fylles av ett enda begär – att hjälpa. Man kan få se renhjärtade, oskuldsvita kvinnor tvekanslöst intränga i lastens svartaste nästen för att rädda en medsyster och man kan å andra sidan få se en fräck kurtisan ödmjukt omhulda en sipp, knarrig och svältande pauvre honteuse. Detta kvinnliga ädelmod, denna samhörighetskänsla har kanske sitt ursprung i en enhetsfront gentemot det manliga släktet (från vilket ju de flesta olyckor härrör) men den har under seklernas lopp utvecklats i allt finare, alltmer subtila och på samma gång sublima former. I våra dagar torde man t. ex. kunna få se en hustru låna sin mans älskarinna ett paraply, ifall hennes nya vårdräkt skulle vara allvarligt hotad.

Katja Kocks trångmål hörde icke till de allvarligaste och likväl fanns det knappast någon gräns för det medlidande och den älskvärdhet, som bjöds henne av de sex eller sju unga kvinnor, som slagit sig ned på Larsbo. Deras garderober ställdes utan förbehåll till hennes förfogande. (Den eländiga frackens saga var äntligen all, den borstades, pressades och sändes till herr Curry Kock med ett enkelt tack för lånet.) De stärkte hennes självkänsla genom att halvhögt viska till varandra: Vad hon är söt ändå! (När en kvinna säger att en annan kvinna är söt, tilllägger hon som oftast ett »ändå». Jag vet icke varför.) De prisade helhögt hennes självständighet gentemot den brutale fadern. Slutligen började de ana att det fanns ett djup hos denna unga varelse, som till det yttre tycktes så smånätt, täck och vardaglig. Få upplevelser tjusa kvinnan till den grad som upptäckten av ett »djup». Helst anar hon det hos en man, men skulle hon stöta på ett djup hos en medsyster, håller hon god min och blir nästan lika glad. Aktning, kärlek, beundran kringsvävade Katja under hennes första vecka på landet. Lägg härtill landets synnerliga förmåga att framhäva en stadsflickas behag. Plockar hon blommor på äng, är hon bedårande; vandrar hon stillsamt under parkens kronor, är hon

förtjusande; gör hon ett huvudsprång i den klara sjö, är hon härlig; rider hon barbacka på ett fredligt sto, är hon käck och frisk; klättrar hon i träd, är hon pikant; ligger hon i hängmatta, är hon charmant; kysser hon kossan på mulen, är hon rörande; stiger hon över en gärdesgård, är hon roande; slår hon ihjäl en stackars snok, är hon storartad, och sitter hon en afton på trappan och stirrar in i den röda solen, är hon bra täck. I alla ställningar och omgivningar är hon beundransvärd och medvetandet härom måste fylla det flärdfriaste flickhjärta med en fröjd, som endast ligger en hårsmån under den rena saligheten.

Likväl skulle den vackra harmonin på Larsbo redan efter en vecka störas av vissa missljud. Felet var naturligtvis Ludwigs. Den unge mannen hade tillbragt mångfaldiga sommarlov i Larsbodamernas sällskap, hans vanor och ovanor voro dem väl kända. En bland hans egenheter hade varit att han som oftast förekommit hängande kring halsen på en eller annan av bemälda damer. Ingen hade förargat sig över det, undantagandes den feta Lotten Brenner i rötmånaden. Det hade varit ett besvär mera i livet, ingenting annat. Denna sommar hängde han icke kring halsen på någon. Han uppträdde städat och hyfsat – man erinre sig alltings relativitet! – böt flitigt skjorta och hade veck i stället för knän på byxorna. Damerna Willman-Brenner voro alltför tränade i logiken för att godtaga ett resultat utan att söka dess orsak. Kunde det bero på mogenhetsexamen? Ordets makt över tanken är känd; unge greven hade av ett statens verk förklarats mogen och inbillade sig måhända att han verkligen var det. Brita Djurling sa: Nej så dum är han inte. Men han är kär. I den där! – »Den där», det var första missljudet. Hon var inte svartsjuk, än mindre voro hennes äldre väninnor svartsjuka. De skulle ha funnit det löjligt för att inte säga osmakligt, om unge greven ägnat någon av dem sin ömma låga. Men å andra sidan kunde de inte begripa, varför den skulle brinna för Katja. Brita sa: Och hon sen! Hon är kär som en tjärad grind! – Det veta vi icke, genmälde den samvetsgranna doktor Karolina, men vi skola få veta det.

Hon lockade in Katja i ett visst kabinett, kallat det blå – fast det har röda tapeter – och möblerat i holländsk barock. Jag vet ej, vilka egenskaper detta rum besitter, men jag vet att det sedan århundraden tillbaka använts uteslutande för att där avpressa unga kvinnor och män deras hjärtehemligheter. Doktor Karolina lade flinkt sina snaror, gillrade fällorna och började klappjakten. Den blev icke långvarig. Katja, sa hon, du som varit kamrat med Ludwig – vad tycker du egentligen om honom? – Katjas anlete fick detta uttryck av kysk och kylig höghet, som blott förekommer hos flickor under de tjugu och som säger oss att ingen och intet kan hos dem väcka varmare känslor, möjligen undantagandes gräddbakelser och kolakarameller. Sedan hon sålunda bevisat sin likgiltighet, lade hon pannan i veck, vilket som var man vet betyder eftertanke. Hon sa: Jag skulle vilja säga att Ludwig på det hela taget är en ganska präktig pojke. – Hon gjorde en liten paus, hon fördjupade pannans veck och hon tilllade: Naturligtvis ser jag mycket väl hans fel –

Då suckade doktor Karolina tungt, reste sig och gick. Mer än så behövde hon inte höra. En kvinna kan beundra en man gränslöst utan att vara kär i honom. Men har hon kommit så långt, att hon »mycket väl ser hans fel» – då är det färdigt. När uppflammade denna låga, när övergick en långvarig, beprövad vänskap i kärlek? Ingen kan nöjaktigt besvara frågan, allra minst Katja själv. Enligt min åsikt skedde det på gatan utanför Ludwigs fönster just i det ögonblick då hon tilldelades en livvakt bestående av sex kvastbeväpnade gubbar. Det är dock blott en obestyrkt gissning. Själva förälskelsen var däremot bevisad och damerna Willman-Brenner-Djurling kände sig åsidosatta. I åratal hade de känt sig som ägare till Larsbo och gårdens främsta inventarie var onekligen unge greven. De burrade upp sig, de fjädrade sig, deras tonfall blevo kyliga, de antydde att Katja kanske ändå borde försona sig med sin far. Brita Djurling gick än längre i hänsynslöshet: hon kallade Ludwig sin »lille fästman» – de hade verkligen varit hemligt förlovade, till på köpet i tre omgångar på cirka sex veckor vardera – och kysste honom offentligen mittpå mun. Allt för att framkalla en katastrof. Det lyckades icke. Katja märkte icke förändringen. Hon levde alltjämt i den behagliga tron att hon var älskad och aktad av dessa förträffliga kvinnor. Eller rättare – hon levde inte i någon särskild tro. Hon var fylld av någonting helt annat. Hon hade upptäckt naturen.

Gripes en människa av den feber, som kallas kärlek, upptäcker hon i regel »naturen». Det betyder helt enkelt att hon tillsvidare säger farväl åt människorna. Hon behöver dem icke, de angå henne ej. Däremot behöver hon grönskande lind och doftande hägg; blåklockor ringa in den korta glädjens tid; prästkragen får en stor betydelse och göken likaså; blommande törne stinger hennes hand och en viss person kysser bort de röda dropparna; nässlan bränner henne för att hon må känna, hur overklig smärtan är; av myran lär hon flit, som gör lyckan varaktig; ängens grönska är mjuk lik den bädd, som väntar henne; tallens sega rötter, insprängda i klipphällen, tala om dens styrka, som hon älskar; så rena som dagg skola de tårar vara, hon fäller för hans skull, så lustiga, muntra och lätta som kringdrivande fjädermoln skall hans sorglösa tankar bliva och som blixten hotfull hans vrede; sommarbrisen är hans smekning, vinterstormen hans makt, solen hans hjärta, stjärnvalvet kärlekens oändlighet. Så blir naturen en vis, en spåman, som med otaliga sinnrika tecken och hemlighetsfulla vinkar spår henne lycka. Och av vissna löv tar hon till sist två lärdomar: att lyckan blommar i den stund, som är – och att förgängelsen är lyckans fullbordan.

Vill man nu uppmärksamt lyssna till denne spåman och taga råd av denne vise, har man varken lust eller tid att fästa sig vid sex eller sju damer, som burra upp sig, fjädra sig och tala i alltmera kylig ton. Man märker dem icke. Man larvar omkring hand i hand med Ludwig och låter markens träd och örter och fåglarna i luften och fiskarna i vattnet spå lycka. Rätt vad det är sitter man uppflugen på en mossig sten mitt i en träda och stirrar på den rödbruna jorden. Så skedde. Och plötsligt fick Ludwig ett av sina sällsynta lyriska anfall. Han spärrade upp ögonen som en yrvaken, såg sig häpen omkring och utbrast: Hör du Katja, du! Har du märkt att den här jordplätten är vacker? Titta bara så rödbrun den är! Och fårorna likna långa fjädrar. Det är precis som att sitta på ryggen på en örn! Och flyga! Begriper du vad jag menar, va?

Att likna en träda vid en örn är djärvt. Katja begrep inte; alltså smålog hon mystiskt. Då en karl inte begriper, ser han dum ut, enkelt och flärdlöst dum. När en kvinna inte begriper, småler hon antingen mystiskt eller melankoliskt. Katja valde det förra och hon tycks ha valt rätt, ty Ludwig böjde sig fram och kysste henne. Därpå sa han: Jaha! Kraftigt och befallande. Det betydde så mycket som: Tig, tös, och vänta! Jag tänker fria. – Mycket långsamt men ganska målmedvetet lade han armen kring hennes liv och drog henne intill sig. Och han yttrade i en ton, som sannolikt skulle vara förtrolig och saklig men som i själva verket påminde om en eolsharpas något dystra och fladdrande klang:

Hör du Katja, du! Skulle inte det här kunna vara rätta stunden att förlova sig?

Hon svarade ej; kanske ville hon ha mera lyrik. Då blev han bestört, drog tillbaka sin arm, jämkade sig åt sidan. Utbrast med plötslig förfäran:

Eller tycker du kanske, att det skulle vara fånigt?

Det prosaiska ordet fånigt stötte henne icke. Det var genomglödgat av en skräck, som renade det från allt tarvligt. Hon lyfte huvudet och svarade milt och saktmodigt:

Jag kan inte precis inse, varför det skulle vara fånigt.

Därpå makade hon sig en handsbredd närmare sin tillbedjare och vände långsamt sitt ansikte mot hans. För de omedelbara följderna av dessa båda rörelser behöver ej närmare redogöras. Vi vilja endast fastslå att paret på stenen under några minuter framtedde en enighet i tanke, känsla, vilja och handling, som stundom förekommer men snart upplöses. Så blev även här fallet. Sedan de omedelbara följderna tillfälligtvis upphört, framställde Ludwig en förmodan att Vår Herre höll på att raka sig och att de vita molntapparna på himlen var tvållödder som gubben stänkte omkring sig. I rask följd framställde han en del andra förmodanden och liknelser, varav åtskilliga hade en viss sentimental anstrykning. Katja lyssnade tacksamt. Men så småningom sinade den lyriska ådran, naturens saftiga färger bleknade och den futtiga mänskligheten trädde åter i förgrunden. Katja sa:

Om vi eklatera förlovningen, så antar jag att vi måste göra visiter?

Inte många. Naturligtvis måste de avlägga besök hos prästens och de närmaste grannarna, vidare hos Burmeisters och Siedels samt gamla Battwhyls, unga Battwhyls, dumma Battwhyls, galna Battwhyls och onkel Dodo, vidare hos rika Liljas och snåla Liljas, tjocka Brenners och häst-Brenners samt stackars tante Amelie. Stort mer krävdes ej på landsbygden. I staden inskränkte sig skyldigheterna till Rüttenschiölds, Edeblads, gamla Björners, Gustaf Björners, Vilhelm Björners, Erik Björners, Books, Loewens, onkel Jakob, tante Rosa, tante Fanny, tante Selma, Arnfeldts, Arnbergs, Hylteniussan samt naturligtvis hos Katjas släktingar och umgängesvänner. Denna lista rabblade unge greven upp med stadigt stegrat nöje, ty han älskade umgängeslivet och fann behag i visiter. Katja lyssnade undergivet, men plötsligt spratt hon till, spärrade upp ögonen, gapade med munnen och såg nära nog ut som en hängd.

Hylteniussan! utbrast hon. Domprostinnan! Varför skulle vi gå till henne?

Ludwig svarade lugnt och avgörande, utan aning om att han just nu marscherade upp mot en krater:

Varför? Därför att min mormor och Hylteniussan voro kusiner. Så enkelt är det.

Katjas runda ögon slötos till springor, hon viskade dovt:

Inbilla dig ingenting!

Alltjämt begrep han ingenting, den stackars pojken. Han missförstod hennes yttrande och kände sig stött av det bisarra antagandet att han skulle inbilla sig någonting rörande sin mormors släktförhållanden. Han sa:

Får jag be om ett par minuters uppmärksamhet? Hylteniussans farmor friherrinnan Bernhusen var i sig själv en Viskingeholm-Lilja och min mormors morfar –

Katja avbröt, med sansad men kraftig stämma yttrade hon:

Jag struntar i din mormors morfar. Jag går icke på visit hos Hylteniussan. Jag gör överhuvudtaget icke någon visit i detta fåniga Wadköping. Aldrig i livet! Har du hört och förstått?

Vad var det i detta uttalande som djupast kränkte unge greven? Att hon struntade i hans mormors morfar? Att hon ämnade beröva honom nöjet av några tjogtal visiter? Eller kanske den brutala härskartonen i orden: Har du hört och förstått? Hur som helst – han var djupt kränkt. Under berättelsens gång ha vi nödgats framhålla en del fel och brister i hans karaktär: lättsinne, lättja, alltför stor svaghet för det täcka könet m. m. Fördenskull gör det oss gott i själen att här kunna påpeka ett par dygder: hans släktkärlek och hans vördnad för traditionen. Denne säregne yngling skulle visserligen ej ha generat sig för att skrämma vettet ur sin mormor (ifall hon ännu varit i livet) genom att smussla in en svärmare under hennes krinolin, men att förlova sig utan att göra visit hos mormors kusin – nej, förr fick det vara! I själva verket representerade dessa båda ungdomar tvenne vitt skilda typer: Ludwig den traditionsbundne aristokraten, Katja den framstormande revolutionären. Tänk bara på fracken! Ett sånt tilltag! Mellan så skilda karaktärer är kanske en brytning oundviklig. Synd bara att den skulle komma redan kvarten efter det flickan sagt ja.

De makade sig åtskils. De slogo icke längre armarna kring varandra utan kring sina egna knän – en dålig ersättning – och stirrade trilskt mot skogsbrynet. Och Ludwig sa:

Varför vill du inte göra visit hos domprostinnan? Är det meningen att du hela livet ska gå omkring och skämmas för den där dumheten?

Skämmas? Dumheten? Dumheten!

Ludwig höll andan, Katja kippade efter den. Hon vände åter sitt anlete mot honom men ingalunda till kyssar. Och hon tillät sig spörja:

Var det en dumhet och ingenting annat att jag gick på balen i frack?

Han undvek finurligt själva spörsmålet, han sa:

En söt och rar flicka varder mycket förlåtet. Vilket ej hindrar att goda människor kunna önska henne en smula sunt förnuft, bildning, takt, känsla för det passande, sinne för komiken, smak för det smakfulla samt icke minst en anständig och klädsam dräkt.

Katja släppte sina knän, gled ned från stenen, vacklade bort på den knaggliga stigen över fårorna. Ludwig satt kvar och stirrade på trädan som icke längre liknade en örn. Tjugu minuter efter förlovningens ingående var den uppslagen.

*

Om vi äldre begå en dumhet – teoretiskt sett en orimlighet, som dock lär förekomma i praktiken – söka vi i allmänhet begränsa den, låsa in, hölja över. Vi hosta, harkla, snyta oss och uttala en förmodan att det snart blir ändring i väderleken. Annorlunda förhåller det sig med den ungdomliga dumheten. Den är genial och bör alltså icke begränsas, inlåsas, döljas. I första häpenheten upptäcker man icke det geniala i en ung mans eller kvinnas dumhet. Tanklöst och bryskt utbrister man: Kors så dum! Men man får svar på tal. Dum? Jag? Det är ni som är dumma. Det är ni som inte begriper vad jag menar och vill. Vadjag gjort, kan visserligen se ut som en dumhet, men det är en symbol. För vad? För något nytt! För något som ni aldrig ens anat! Så går den unge oförskräckt på i ullstrumporna och skapar av sin dumhet någonting nytt, nya värden, nya tankar och känslor, som skola föra mänskligheten framåt. Så är det, och så tör det alltid ha varit. Ja, det finns folk, som påstår, att hela vår civilisation har dumheten att tacka för sin tillkomst, växt och trivsel.

Vad nu Katjas dumhet – fracken – beträffar, så var den ju tvivelsutan symbol för åtskilliga nyheter i kvinnans ställning och enkannerligen för hennes rätt att sätta sig över enfaldiga fördomar. Skulle den hållas uppe på det höga symboliska planet och räddas från futtighet, måste den följas av en serie konsekventa dumheter. Den första idylliska veckan på Larsbo hade sövt hennes pliktkänsla, Ludwigs brutalitet hade åter väckt den. Hon var honom tacksam, verkligt tacksam! På samma gång var hon villrådig. För en bottenfruset korrekt jänta är det ganska svårt att hitta på dumheter. Hon öppnade sitt hjärta för doktor Karolina, anförtrodde henne i blygsamma ordalag att hon ämnade viga sitt liv åt kampen mot fördomar – fördomar i gemen, ingen nämnd och ingen glömd. Nu finns det väl få människor i kristenheten så fördomsfria som just magspecialister och antagligen log den framstående läkaren i sitt hjärta. Men hennes ansikte var allvarligt och hennes tal uppmuntrande. Hon tillkallade sina systrar, kusiner och sysslingar. Alla de sex eller sju damer, som för tillfället härjade Larsbo, slogo ring kring Katja. Och se det visade sig att de mångahanda fördomar, som göra samhället trångt och obeboeligt, hade bittra fiender i dessa damer och på samma gång vanmäktiga slavar. De ville gärna bli befriade och ansågo varje steg i den riktningen berömvärt. Unga Brita Djurling påstod till och med att hon kvävdes av fördomar, ehuru hon mig veterligt aldrig haft fördom mot något undantagandes ål. Varför dessa överdrifter? Varför ytterligare egga den redan av iver och hänförelse rodnande flickan? Må damerna Willman-Brenner-Djurling bemantla sina avsikter hur fint och finurligt som helst, oss lura de icke! Genom att uppmuntra denna lilla sentima Don Quixoteättling i hennes kamp mot fördomar sökte de avlägsna henne från unge greven. Om domprostinnan är ärkedomprostinnan i Fördomarnas tempel så är Ludwig von Battwhyl dess kaplan eller åtminstone dörrvakt. Det togo de med i beräkningen och räknade rätt. Måhända väcker det förvåning att dessa lärda kvinnor kunde ägna nit och intresse åt en så ringa sak? Ack, vad betyder väl anatomi, filosofi, nordiska språk gentemot en förlovnings vara eller icke vara!

Flickan i frack måste uppgöra en logiskt konsekvent fälttågsplan. Hennes flykt från ett burget hem hade varit en protest, alltså kunde hon icke slå sig ned i ett annat än mera burget och behagligt hem för att där föra en parasiterande tillvaro. Arbete var hennes första plikt, avlönat arbete. Hur många förmögna flickor nödgas ej söka ett avlönat arbete blott för att hävda sin självständighet och sitt människovärde! Att de därigenom taga brödet ur mun på en del svältfödda flickor och pojkar är beklagligt: men höga principer kräva stora offer. Alltså – lösen var avlönat arbete. När hon skrapat ihop en summa pengar, kunde hon fortsätta sina studier: men nu skulle hon ha en plats. Och varför icke på Larsbo? Tillsvidare. Doktor Karolina vände sig till inspektoren, till trädgårdsmästaren, till mejeriföreståndaren, till samtliga departementschefer i kungariket Larsbo. Avslag på alla håll och kanter. En obehärskad köksas plötsliga försvinnande väckte nya förhoppningar. Hon skulle bli köksa. Tillsvidare. Förslaget väckte emellertid en sådan fasa hos damerna och enkannerligen hos magspecialisten, att Katja, skyndsamt och skamsen, tog det tillbaka. Äntligen fann Brita en lösning: Katja skulle bli husa. Extrahusa under sommarmånaderna. En extrahusa beräknas aldrig skola fullgöra sina åligganden – gör hon det ändå, så är det en nåd från ovan.

Katja sa:

Ni begriper väl, att det är allvar. Jag vill inte vara någon sån där fånig medlem av familjen. Från och med nu känner jag er bara som arbetsgivare. Jag ska bo i jungfrukammaren och behandlas som vilken annan husa som helst. Eljest flyttar jag. Begriper ni?

De begrepo och fogade sig. På ett par dar förvandlades flickan i frack till den nättaste husa i bomullsklänning, vitt spetsförkläde och spetsmössa, en liten varelse utan far och mor, syster och bror, en liten jänta som ingen brydde sig om, som åt sitt bröd i sitt anletes svett, som sov sju timmar i en pinnsoffa, som tänkte sina tankar och drömde sina drömmar allena och som då och då spräckte en tallrik och krossade ett glas. Korteligen – en tvättäkta husa.

Som ingen brydde sig om? Det är en överdrift, en sentimental lögn. Det var tvärtom ovanligt många, som brydde sig om henne, Larsbos gästfrihet har alltid varit berömd, nu blev den beryktad. Alla människor som hade någon rimlig eller orimlig anledning, något ärende, skäl, förevändning att besöka gården, besökte den. Den ena improviserade middagen, supén, frukosten avlöste den andra. Huset var fullt med gäster. Om jag undantar att de i smyg slukade den pikanta lilla husan med ögonen, uppförde de sig fullt korrekt. Gamle prästen i Ekersta tog henne visserligen under hakan och nöp henne i kinden, men en undersökning gav vid handen att han sedan urminnes tider förfarit så med alla yngre husor. Och hur uppträdde hon själv? Som den mest fulländade husa. Utan att blinka bjöd hon på galen sida, utan att rodna spillde hon steksås på ljusa kavajer, utan att skälva på handen hällde hon rödvin lite varstans och stundom i glasen. Första gången hon fick drickspengar såg hon verkligen en smula villrådig och dum ut, men det var också enda gången hon röjde laudaturstudenten.

Och Ludwig? Betänker man hans själstillstånd, hans öppna, frimodiga väsen och livliga temperament, så måste man förvåna sig. Ty han var tip-top-tunnortusan-rasande och visade ej ett spår därav. Han var skamsen intill äckel över denna löjliga och ovärdiga komedi (hans åsikt om saken) och likväl deltog han i den med till synes orubbat lugn. Det var imponerande – ty själsstyrka imponerar även då den missbrukas – och det var på samma gång en smula kusligt att se dessa båda ungdomar, som dock nyligen suttit på samma sten, pussats och förlovats, nu skrida förbi varandra som varelser ur skilda världar, utan att byta en blick, ett ord – känslolösa. Man har påstått att Katja vid bordet spillde särskilt flitigt på Ludwig, men påståendet har aldrig letts i bevis. Vidare har man sagt att Ludwig under denna tid undvek att lämna ut kläder och skodon till borstning. Härtill genmäla vi att oss veterligt unge greven aldrig vare sig förr eller senare omakat sig med dylikt. Och hur naturtrogen husa Katja än var, torde man inte rimligtvis kunna begära att hon skulle ha hämtat kläderna i unge herrns sovrum. Bortsett från denna obetydlighet var förhållandet fullt korrekt. Hon var husan, han fideikommissarien. Dem emellan fanns icke andra band än legohjonsstadgan.

Randades så den stormiga dag, som skulle återförena fader Kock och hans dotter. Stormarna började med morgonpostens ankomst. Den medförde till Katja en tidning, i vilken notisen om vissa kulturhistoriska artiklars snara publicering förprickats med rödkrita. I marginalen stod ett enda ord, skrivet av broder Currys hand: Begrips? Hon begrep till den grad, att hon tappade huvudet. Med tidningen i handen rusade hon upp i övre våningen och sprang snyftande och snattrande ur sovrum i sovrum. Snart omgavs hon av sex par nattlinnen och ett par pyjamas (Britas), men det medlidande, det bistånd i råd och dåd, som hon tiggde, förvägrades henne. Ingen av dessa damer var Wadköpingsbo, ingen förmådde fatta hennes känslor. De bemötte henne högdraget och kyligt. De frågade henne, hur en flicka, som vigt sitt liv till kamp mot fördomar, kunde fästa sig vid småstadsskvaller. De beklagade att de misstagit sig på hennes själsstyrka. Och den försmädliga Brita sa: Vi deltaga gärna i vårt tjänstefolks glädje och sorg. Men det här förstår vi oss inte på. Våra husor ha aldrig förekommit i kulturhistoriska uppsatser.

Högmod går före fall! Två timmar senare voro rollerna ombytta, två timmar senare kringkramades Katja av de högdragna damerna, som nu i sin tur tiggde hjälp. Katja! Hindra honom! Hejda honom! Du är den enda, som förmår något över honom! – Vad stod på? Ack, en årligen återkommande olycka hotade ånyo det fredliga Larsbo. Fideikommissarien hade tillkännagivit sin avsikt att bestiga Belzebub, den berömda hingsten. Denna olycka, som nu upprepades för fjärde gången, brukade inträffa i slutet av augusti eller närmare bestämt några dagar efter det unge grevens sommarförlovning för året upplösts på ett mer eller mindre bittert sätt. I år kom olyckan redan i början av juli och man förstår orsaken. Då kärleken vissnat i en ung mans hjärta fylles tomrummet av en längtan efter stora dåd. Fram med Belzebub, den fruktansvärde mandråparen! Han skall betvingas! Första året knäcktes en fotled och en tumme, andra året tre revben och en underarm, tredje året ett nyckelben plus några aldrig fullt utredda inre skador. Vad skulle den fjärde dusten kräva? Kanske livet.

Unge greven stod i matsalen, redan i riddräkt, drack på stående fot sitt morgonkaffe och piskade sig muntert kring benen med sitt ridspö. Katja ställde sig framför honom och betraktade honom med ängsliga och spörjande blickar. Hon tänkte: Skall jag tala förstånd med honom eller skall jag kyssa honom? Vilket är det bästa? Ska jag gräla på honom eller be honom om förlåtelse? Ska jag gråta eller befalla?

Finns det någon kvinna, som aldrig gjort sig dessa frågor?

Katja gick fram till honom och slog armarna kring hans hals. Hon var mjuk och stark, bedjande och befallande. Om jag undantar att hon stjälpte kaffekoppen, fanns det icke ett uns av husan kvar. Tystnad! Varunder tvenne hjärtan sökte överdunka varann. Därpå löste unge greven varligt men obevekligt de famnande armarna, sade:

Får jag undanbe mig. Jag vill inte ha en husa hängande kring min hals. Det ser illa ut.

Vilken ironi, vilken bitterhet, vilket flinthårt hjärta!

På gårdsplanen valsade redan Belzebub med tre drängar och en rättare. Larsbos damer på trappan höjde och sänkte sina armar, ropade och skreko och gjorde sitt bästa för att pigga upp det redan livliga djuret. Skjutande åt sidan framsträckta armar, gripande händer, sprang greve Ludwig ned på planen, fram till hingsten, upp i sadeln. Belzebub reste sig på bakbenen, damerna skreko. Belzebub reste sig på frambenen, damerna skreko. Belzebub satte av och stormade nedför allén. Damerna gingo in, gräto och drucko kaffe. Vid pass en timme senare återvände Belzebub. Allena. Han travade in i stall och spilta, gnäggade muntert och godmodigt som alltid efter väl förrättat värv. Ytterligare en halvtimme och några beskedliga bönder och drängar kommo lunkande uppför allén bärande mellan sig en madrass och på den unge greven. Han var sanslös och gråblek, blod silade fram ur näsa och mungipor.

Ja, så här gick det i år, sa bönderna, få se hur det går nästa.

Doktor Karolina konstaterade en hjärnskakning. Det var detta fasansfulla ord som förmådde Katja att söka tröst i den faderliga famnen – tillsvidare per telefon. Fader Kock anlände i sinom tid och på mindre än fem sekunder var försoningen fullständig. Katja förstörde hans vita sommarväst med sina tårar och fader Kock ansträngde sig till det yttersta för att värdigt deltaga i hennes sorg. Kanske lyckades han icke fullständigt, ty dels ha nu en gång fäder ett underbart kyligt hjärta, då det gäller döttrarnas tillbedjare, dels gnagde honom hans egna bekymmer. Han började försiktigt föra fram dem. Katja, sa han, det här med Paulins artiklar är ju också lite tråkigt. – Vad bryr jag mig om det, snyftade Katja. Fader Kock sa: Naturligtvis inte. Jag bryr mig inte heller om det. Inte ett spår. Men det kan ju inte nekas att du stött en del goda människor för huvudet med ditt uppträdande på balen. Hör du, Katja, hur skulle det vara, om du och jag gjorde domprostinnan ett besök.

Domprostinnan! Nu, just nu när Ludwig kanske svävade mellan liv och död kom hennes egen far och bad henne besöka domprostinnan, detta vidunder av elakhet, småsinthet, fördomsfullhet! Var det inte hennes fel att fader Kock skymfligen hämtade Katja från balen, att hon måst rymma, att hennes förlovning varat i tjugu minuter, att Ludwig stött bort henne och att han nu svävade mellan liv och död?

Katja sa:

Pappa! Icke ett ord mera om den saken.

Och fader Kock suckade och teg. Han var alltid ett snille och ibland en riktigt förnuftig karl.

Timmarna gingo, tunga och tröga. Fram mot kvällen inträdde en liten och vid midnatt en högst betydande förbättring i Ludwigs tillstånd. Vid ettiden återfick han sansen. Han föreföll att vara fullständigt redig men hade ännu en smula svårt att tala. Doktor Karolina försäkrade att man tryggt kunde gå till sängs. Blott en behövde vaka. Vem? Damerna Willman-Brenner-Djurling rådgjorde. Plötsligt sa docenten i filosofi: Hm! Docenten i nordiska språk tillfogade: Hm. Hm. Samtligas blickar riktades mot Katja. Hon stod där med huvudet sänkt, vågade inte se upp. Doktor Karolina bytte blickar med alla och envar i den vilda horden av lärda kvinnor. Därpå sa hon: Hur är det, Katja, inte skulle väl du vilja uppoffra dig –?

Jo tänk, det ville hon. Och där satt hon nu och vakade över student Ludwig. Timmarna gingo, många och långa, men hon hade inte tråkigt. Man har aldrig tråkigt då man vakar över den man älskar. Det finns så mycket att titta på. Och fundera över. Och bäst det var slog han upp ögonen. Även han tittade och tittade länge och funderade. Så blinkade han åt henne. Hon böjde sig fram över honom och han viskade:

Katja, vill du lova mig en sak?

Om! Hon! Ville!

Heligt?

Heligt!

Då ler den spjuvern och säger med ganska kraftig röst:

Katja, vet du vad du har lovat heligt? Att vi ska gå på förlovningsvisit till min mormors kusin, domprostinnan Hyltenius!

Fångad!

VI.

Stora, raskt växande samhällen – t. ex. Stockholm och New York – bjuda på avsevärda fördelar i fråga om

kroppslig njutning och andlig lyx. Ingalunda kan Wadköpings Teater tävla med Metropolitan, ej heller kan Stadshotellets menu jämföras med Grands eller Operakällarens. Men det tråkiga med storstaden är, att där aldrig händer något av betydelse. Folk tror, att det är i storstaden man stiftar revolutioner och bildar truster, att det är därifrån man styrer riken, förkunnar strejker, predikar en ny moral. Misstag. Allt detta sker i landsorten. Där föds det nya och skickas sedan till storstaden för att utbjudas, utskrikas, omtalas – korteligen: för att få en smula reklam. Vill man vara artig mot storstaden kan man kalla den »landsortens äggkläckningsmaskin».

Det dagliga livet i storstaden är tröstlöst enformigt. På alla gator och vid alla tider möter jag samma masker: den duktiga och lagom eleganta husmodern, den oskyldigt koketta flickan och den syndigt koketta flickan, den mäktige bankchefen, den beklagansvärde skobandsförsäljaren, den rödbrusige sillfrukostgrosshandlaren, löjtnanten, den själfulla skådespelerskan, den bekante sektledaren, den store statsmannen, det bortsprungna gråtande barnet, den överkörda gumman, den pikanta subretten, den knivige advokaten, den hotfulle proletären, den lugne proletären, den småleende proletären, hans kunglig höghet, den intelligente journalisten och det söta finurliga pennskaftet, hög, allvarlig militär själsligt befryndad med Napoleon men maskerad till byråchef, butiksflickan med hundrafemtio i lön och tvåhundrafemtio i nålpengar, butiksflickan med hundrafemtio i lön och en gammal mor att försörja, den världsberömde Nobelpristagaren, den hetsige upptäcktsresanden, den fruktansvärde kritikern, den våldsamme aktören, den charmante aktören, den plikttrogne aktören, tidningskolportören ofta försedd med ett lyte, den drunknade, poeten maskerad till bokhållare, den mångsysslande bokförläggaren, den blivande statsministern, huvudredaktören, hovmarskalken, den fryntlige och distingerade hovmästaren, sportsmannen och han, som vill vara sportsman samt till dessa och andra masker nattens banala typer: glädjeflickan, hållkarlen, fyllbulten jämte den typ, som på mig gjort det starkaste intrycket: han (eller hon) som går brandvakt.

En ståtlig maskerad utan tvivel, välgjorda typer – och likväl hur annorlunda påtaglig och gripande är icke mänskligheten i Wadköping. Tag ur hopen av anförda exempel den överkörda gumman! Vad är hon i storstaden? Icke ens en okänd gumma, blott en tidningsnotis i minsta petit. När däremot den hedervärda gumman Blom i hörnet av Torget och Ågatan faller offer för köpman Biörcks slarvigt framförda bil, väcker detta hos mig och tusenden andra otaliga tankar och känslor. Vi tänka på den präktige gubben Blom, klockringaren, som nu är dömd att vandra sina sista steg allena, och vi undra, hur det skall kännas för den gamle att höra de kära klockorna ringa över den graven. Vi stiga in till Modig & Klein, där dottern är kassörska, och betrakta medlidsamt den förgråtna kvinnan, som genom tårar avläser kvittonas siffror. Kanske köpa vi en småsak blott för att få trycka hennes hand och frammumla ett vänligt ord. Vi gå förbi fönstret i det lilla röda huset vid Jordgatan, fönstret med geranium, kalla, myrten, pelargon, och vi tycka oss varsna ett fryntligt gammalt anlete, som vi aldrig skola återse. Det ger oss något att tänka på detta »aldrig». Och vi låta våra tankar ila över halva jordklotet och uppsöka en man, som styr en motorplog på Kansas eller Minnesotas slätter och som kanske just nu undrar över, hur mor kan ha det. Än mer! Den gamla, som dött, för oss tillbaka till den stad, där vår barndom förflöt, till hus, som rivits, gator och torg, som ohjälpligt ändrats, till människor som fångats i jordens famn. Då en gammal människa öppnar dödsrikets port, faller ljus över de många, som dväljas i mörker och glömska.

Så mycket betyder i Wadköping en händelse, som i storstaden blir en notis i minsta petit. I Wadköping har man tid att tänka, förmåga att känna, en mäktig lust att fundera över fenomenen. Storstadens flicka i frack väcker en minuts löje, en halv minuts harm; sen är hon – till sin grämelse – glömd. Wadköpings flicka i frack skänker moral och lärdom ett nytt uppsving. Mammornas Råd utfärdar ukaser och paroller, det mångsidiga lagstiftningsarbetet tar ökad fart. Lärda män som lektor Paulin vända sig till konversationslexikon och andra källskrifter för att kasta historiens ljus över fenomenet. Finner han då, att en av adertonhundratalets mindre sederena författarinnor med förkärlek uppträtt i mansdräkt, att detsamma varit fallet med vissa suspekta damer i Ercole d'Estes Ferrara, att den förfärlige Alexander Borgia stundom

låtit sig uppassas av flickor förklädda till pager samt att någonting liknande förekommit vid Frans I: s och Henrik III: s lättsinniga hov, så torde han ha giltiga skäl att be Wadköping vara på sin vakt. Hade han klandrat och okvädat Katja Kock, skulle Wadköping lyssnat med blygsel och ovilja, tänkande: han har alldeles rätt, men sådant säger man icke om bättre mans barn! Men vem kunde undgå att beundra denne finurlige lärde, som började med att prisa Spartas käcka ungdom, sörjde ett slag över sedefördärvet i Rom, granskade medeltiden, förfasade sig över renässansen, höjde till skyarna reformationstidevarvets allvarliga ungdom, klandrade rokokons, högaktade romantikens blott för att med detta lärda språngbrädes hjälp kunna kasta sig över nutidens unga flicka, i Wadköping representerad av – hm – hm – inga namn. Uppehållet mellan näst sista och sista artikeln blev långvarigt. Kanske berodde det på en slump, kanske gjordes det med avsikt för att stegra spänningen. Säkert är att den stegrades! Tidningspojkarna gjorde storartade affärer. Medellösa Wadköpingsbor tjuvläste tidningen över axeln på bättre lottade medborgare, en demokratisk förtrolighet som är sällsynt där i staden och som visar att samhället i detta fall kände sig som en man. Från denna kompakta solidaritet gavs det blott två undantag: rektor, som i ett vekt ögonblick tagit flickans parti, och Curry, som tyvärr råkade vara hennes bror och den beryktade frackens ägare. Varje morgon smög han sig ned till cigarrfröken, gav henne en skyggt frågande blick och höjde ögonbrynen. Höjde den snälla och förståndiga flickan i sin tur ögonbrynen, betydde detta: ny kulturhistorisk artikel i dagens nummer; en huvudskakning åter betydde uppskov. Curry vände tillbaka till den sommartysta våningen, ringde upp Katja och rapporterade: I dag har vi kommit till medeltiden, i dag renässansen, i dag reformationstiden, i dag ingenting. Så förflöto i Wadköping dagar och tidevarv. Tiden går.

Och på Larsbo bidade Katja med för varje dag stegrad ångest dråpslaget. Hon hade vid sin sida tvenne män, som borde ha styrkt henne och hjälpt henne över det värsta – fadern och fästmannen. Tyvärr måste vi tillstå att de lämnade henne fullständigt i sticket. De slöto sina ögon, de vägrade tro att de paulinska artiklarna skulle kulminera i en skandal, en offentlig avbasning. Fader Kock var lycklig och blind i sin lycka, han hade störtat i en av dessa fallgropar, som städse lurar på snillrika män och även på mindre snillrika, fader Kock var förälskad! I någon av de sju Larsbodamerna? Inte precis det. Han hade förälskat sig i alla sju på en gång, han hade tagit dem i klump så att säga. Fenomenet är förklarligt. En man med högre intressen – i detta fall det vittomfattande torvpulverproblemet – saknar ej i Wadköping tillfällen att diskutera de stora frågorna, men han nödgas göra det uteslutande med skäggbärande, oftast skalliga eller grånade individer. Vill han uppfriska sin själ med fagert umgänge, begränsas hans val av samtalsämnen till Björners middag, landshövdingens bal, domprostinnans hälsa, föreningen Jesu Krubbas soaré och liknande. Vill han ovillkorligen lyfta konversationen upp på ett högre plan kan han möjligen uttrycka sin förkastelsedom över en roman, som han inte läst, eller en pjäs, som han inte sett – det är allt. Hur annorlunda på Larsbo! Där hade man minsann känsla för torvens betydelse och ett ärligt förakt för Kungliga Järnvägsstyrelsen! Visserligen hade ingen av dessa ungdomligt täcka eller moget sköna damer tillförne ägnat torv och järnvägar någon närmare eftertanke, men den logiskt tränade vetenskaparen har lätt att sätta sig in i en kollegas om icke tankar så åtminstone känslor. Under långa, angenäma och intelligenta promenader med den målmedvetna, sakliga doktor Karolina, magspecialisten, fick sålunda Carl-Axel Kock den bestämda uppfattningen att Kockska torveldningsmetoden vore den för rikets sjukhus enda lämpliga. Flyktiga, spirituella och mycket uppiggande tätatäter med den sokratiska docenten i filosofi, Betty Willman, gåvo vid handen att redan Platon ur sin Idealstat bannlyst institutioner av Kungliga Järnvägsstyrelsens underhaltiga typ. På vad sätt den svartlockiga Lizzy Willman befordrade torvpulverfrågans lösning genom att citera Heimskringla och den äldre Eddan, vet jag ej – vet blott att fader Kock fann henne »rasande söt och ofantligt begåvad», vilket ovillkorligen tyder på att hon hade sinne för torv. Slutligen vet jag att unga Brita Djurling – denna okunnighetsbrunn! – lyckades bibringa den snillrike men godtrogne mannen en vag föreställning att hon, Brita, var fil. kand. med geologi som huvudämne. Att bedrägeriet lyckades kan förvåna; men den flickan har förvånat oss så ofta, att hon – för att tala wadköpingska – verkligen upphört att förvåna. Skönhet, sympati, högre intressen omgåvo fader Kock och hindrade honom att se den hotande

faran in i ögonen. Han förstod icke Katjas oro. Allting hade ju ordnat sig.

Och lika sorglös var unge greven. Hans tillfrisknande fortskred ytterligt tillfredsställande tack vare flitigt intagande av den patentmedicin, varmed han brukade kurera sina krämpor – biff med lök. Icke förty förstod han att utnyttja sin olycka. Då Katja uttalade sina åsikter om domprostinnan, artiklarna, Wadköping och sin egen osäkra och vanhedrade framtid, avbröt han henne sägande: Skona mitt stackars förstånd! Betänk att jag haft hjärnskakning! Då Katja, plågad av sin oro, vägrade att deltaga i vissa bland fästfolk övliga ceremonier, slungade han emot henne ett varnande : Undvik om möjligt att förarga mig! Betänk att jag haft hjärnskakning! Sålunda drog han all möjlig fördel av sin belägenhet och mådde som en prins i en bagarbod. Dock förnötte han icke tanklöst tiden utan ägnade den åt vissa astrologiska, kiromantiska samt kaffesumps- och kortleksmagiska experiment, som gingo ut på att bestämma den lämpliga dagen för eklateringen. Biträdd av Brita Djurling, som på det magiska området var lika kunnig som någonsin en kogubbe, fann han slutligen den rätta tidpunkten. Och han sa: Fredagen den trettonde juli är en bra dag. Hör du Katja, du! Då sätter vi in några valda bokstäver i bladen, så att folk får klart för sig, hur djäkligt vi har det.

Därmed menade han att man borde annonsera förlovningen fredagen den trettonde; unge greven var nämligen stor sportsman och följaktligen synnerligen vidskeplig. Och fredagar och trettontal äga en särskild lockelse för den vidskeplige. Sedan han bestämt förlovningsdagen försjönk Ludwig i en så att säga monumental frimodighet. Katja var fullständigt ensam med sin ångest. En ung kvinna, som vill ägna sitt liv åt fördomars bekämpande, har givetvis ingenting emot att bli martyr. Tvärtom – ju förr dess hellre. Men ett vill hon icke: hon vill icke bli martyr just då hon förlovar sig. Den korta våren får ej skövlas av bistra vindar. Hennes förlovning står i ett obestämt men oupplösligt samband med mors förlovning och med mormors och mormorsmors. De voro så idylliska, dessa förlovningstider, så vackra, milda och veka. Flickan omgavs av den mjukaste kärlek, den varmaste aktning och hon fick veta, att hennes fästman visserligen var en enastående präktig ung man och likväl icke fullt henne värdig. En gång i livet får man höra dylikt, sen aldrig mer. Denna varma, ljusa, vackra, barnsliga sommarsaga är kvinnans lustgård, minnet dit hon tar sin tillflykt, då släp och slit, gnat och misshällighet överväldiga. Skulle Katja gå miste om sin idyll? Några ångestfulla dagar gick hon mellan en sorglös fader, lärt tjattrande damer och en förtvivlat idiotiskt frimodig fästman, väntade dråpslaget. Fredagen den trettonde föll det.

Fredagen den trettonde smög sig Curry som vanligt ned i cigarrboden. Den beskedliga cigarrfröken höjde ej ögonbrynen – hon flaxade med dem. Curry röck till sig bladet. På första sidan varsnade hans dimmiga ögon annonsen: Förlovade – Ludwig von Battwhyl, Katja Kock. På baksidan, på samma ark, samma papper: Våra dagars unga kvinna! Curry läste. Det var fulländat. Det fanns ingenting kvar av syster Katja, ingenting anständigt, gott, förhoppningsfullt. Våra dagars unga kvinna visade sig vara ett compositum av i föregående artiklar nämnda laster och hon representerades i Wadköping av – hm – hm – inga namn. Curry slank in i telefonskåpet, ringde upp Eva Biörck, sa: Eva, har du läst? Paus. Därpå Evas röst: O, så gräsligt och förfärligt, o så fruktansvärt och outhärdligt! Därpå snyftningar och ur dessa vissa ord: – men varför skulle också Katja – och varför var hon oartig mot domprostinnan – och vad skulle domprostinnan tänka – och varför har hon inte gått till domprostinnan. – Plötsligt bröts den snyftande flickrösten av en kraftig manlig stämma, köpman Biörcks. Curry! Detta är oanständigt! Detta är åtalbart! Visserligen nämns ej Katja, men envar måste ju förstå att den sedeslösa unga kvinnan är hon och ingen annan. Efter vad som förekommit. Domprostinnan kan man inte komma åt men Paulin. Ring upp Björner! – Stackars Curry, hans förvirring var verkligen så stor att han ringde upp den rävröde advokaten. Frågade: Har farbror läst tidningen? – Det hade han. Gratulerade. Såg att Katja förlovat sig med unge Battwhyl. Gott parti. Och dessutom – efter vad som förekommit – Artikeln? Vilken artikel? Paulins? Förträfflig! Just ett ord i rättan tid! Hänsynslös? Ingalunda! Den som känner sig träffad har säkert orsak därtill. Hälsa pappa, adjö.

Sådant är Wadköping. Curry smög sig åter upp i våningen, slog sig ned i salongen under palmen och tänkte

på alla dem, som i denna stund läste och begrundade den kulturhistoriska artikeln: våra dagars unga kvinna. Och han somnade in och drömde att Wadköping var en stad av papper, en leksak för barn med domkyrka och slott, rådhus och andra hus uppklistrade på kartong avsedda att klippas ut och sammanfogas. Han klippte och fogade, fogade och klippte, men hur han bar sig åt, blev tavlan ej en stad utan ett ansikte med kyrkspiran till näsa, stora rådhusporten till mun, slottet till haka, skolan till panna och domprostinnans ögon till ögon. Hela detta ansikte, sammanfogat av Wadköpings mångsekelgamla vördnadsvärda byggnader, var ingenting annat än domprostinnans ansikte. Och Curry svettades, rullade runt i stolen och rös. Följande morgon begav han sig ut i staden. Även om en ung man känner sig aldrig så skamsen, förnedrad, vanärad, måste han dock begiva sig ut i staden, ty eljest skulle han icke kunna träffa Eva Biörck. Kommen till hörnet av Torget och Kungsgatan, tvärstannade Curry och stödde sin rygg mot Enskilda Bankens solida granitsockel. Fram över Torgets kullerstenar rullade ett av dessa ålderdomliga ekipage som kallas landå, just samma gammalmodiga fordon, vilket några veckor tidigare fört en flicka i frack till Larsbo. På vagnens bekväma säte hade stadens stolthet, den snillrike Carl-Axel Kock, tagit plats och vid hans sida tronade stadens styrka, dess patronessa, änkedomprostinnan Julia Hyltenius, född Bernhusen de Sars. Men på det tämligen obekväma baksätet samsades, synbarligen utan svårighet, tvenne människor av den art, som har särskilt lätt för att samsas – tvenne nyförlovade: Ludwig von Battwhyl, Katja Kock. Broder Curry såg och suckade. Han sa till sig själv: Om A är lika med B, B lika med C, C lika med D så är också A lika med D. Vilket skulle bevisas, och för resten ber jag den gode guden skydda mitt förstånd. Pappa, Katja, domprostinnan! – Han rätade upp sig och avlyfte mössan från ett huvud som för ögonblicket saknade rediga tankar. Men vagnen rullade i sakta mak fram till slottet, där Ludwig och Katja började förlovningsvisiternas långa rad med ett besök hos landshövdingens. Fader Kock och domprostinnan voro dem följaktiga helt enkelt för att njuta en åkturs behag och för att träffa trevliga människor.

Gott och väl det – men vad låg bakom? Ingen vettig människa inbillar sig att domprostinnan Hyltenius efter Paulins sjunde artikel skulle befara Wadköpings gator i samma vagn som Katja Kock, försåvitt hon ej tvingats av övernaturliga krafter. Låt oss därför med ens tillstå hela sanningen: övernaturliga krafter hade blandat sig i leken! Vem styrer staden? Somliga säga: borgmästaren. Andra förmena att skofabriksarbetaren Petterson, kommunist och stadsfullmäktige, sitter inne med makten. Åter andra tala om bankdirektör Arnfeldt, domprostinnan Hyltenius och ett halvt eller helt dussin potentater. Må vara, jag vill ej förneka deras makt. Men jag vill vid dessa myndigt befallande människors sida ställa en skara av lågmälta och fåmälta, som icke befalla och likväl bli åtlydda. Öppna järngrinden, träd in på deras samlingsort och hör dem tala. Det är så litet, de ha att säga och så avgörande. Den ene säger: Här vilar jag – du, som går förbi, minns att jag levat. Den andre säger: Här vilar jag, du, som går förbi, vet att även du här skall vila. Den tredje tillägger: Här vilar jag och har förgätit min oro och vrede. De gamla söka sig gärna till dessa platser liksom för att vänja sig vid den ort, som skall bliva deras nästa, och här lyssna de stilla till stillsamma röster, glömma för stunden sin egen oro och vrede. Fredagen den trettonde begav sig domprostinnan, ledd av sin trotjänarinna, till kyrkogården för att pyssla om en grav och betrakta de andra. Här mötte hon rektor som sa: Goddag min kära domprostinna och hur kan det stå till? – Vartill hon genmälde: Åjo, gudskepris, det är ju lite bättre, sen värmen kommit på allvar. – Så satte hon sig på en stenbänk med rektor vid sin sida, men trotjänarinnan sände hon att kratta graven och vattna blommorna. Där sutto de nu på stenen bland gravarna, de båda gamla, och av såväl den ene som den andre fanns icke stort mera kvar än kraniet, hemvist för erfarenhet och kloka tankar samt benstommen, det sista vi människor lämna från oss. Domprostinnan sa: Vad eljest för nytt, kära rektor? Och han svarade: Ingenting särskilt; men jag antar att domprostinnan läst dagens tidning? – Det medgav hon och tystnade och även rektor teg.

Men han tänkte:

Är du nöjd, du gamla elaka kvinna, sen du förstört tösens förlovning och gjort hennes fagraste sommar ful? Är du nöjd?

Hur sa? utbrast domprostinnan. Va befalls?

Nej, jag sa ingenting, mumlade rektor, ingenting alls.

Och han tänkte:

Du är klok som en uggla och skarpögd tillika, det medges. I sak ger jag dig rätt, ty ej heller jag kan gilla att ungdomen sätter sig över skick och bruk och goda seder. Varför dröja vi kvar, vi gamla, om ej för att bromsa? Lärare äro vi, varför skulle vi eljest leva? Men vad kunna vi lära denna lekande, dansande ungdom om vi ej kunna le åt dess krumsprång? Förare äro vi, varför skulle vi eljest fortsätta denna vandring, som är oss så tröttsam och tung? Men hur kunna vi väl föra och leda om vi ej mäkta förlåta?

Förlåta? mumlade domprostinnan och makade sig längst ut på bänken. Förlåta? –

Förlåta, upprepade rektor tankspridd, det är den stora konsten och det eftersträvansvärda målet. Har du icke lärt dig det vid din ålder så är du att beklaga och klandra tillika. Snart vilar du bland de andra här under stenarna, kan varken röra hand eller fot, tand eller tunga. Faller dig då den tanken in att göra en god gärning, så kan du icke. Faller dig den tanken in att hjälpa en ung människa, så kan du icke! Vet du, hur det känns att icke kunna hjälpa? Nej. Men snart får du veta. Snart rör du icke hand eller fot. Följ mitt råd och skaffa dig en mjuk huvudkudde av blida minnen. Ty din sömn blir lång, min kära. Snart rör du varken tunga eller tand, varken hand eller fot.

Och rektor reste sig, sträckte på sig och sa:

Ja min kära domprostinna, den välsignade sommarvärmen gör verkligen gott i gamla kroppar. Sommaren är en härlig tid och låt oss icke onödigtvis förbittra den. Jag läste i morse en artikel av vännen Paulin. Nåja, i sak ger jag honom rätt, men tonen var i mitt tycke för frän. Nej, låt oss gå varliga fram, ty min kära domprostinna –

Han böjde sig ned och viskade skälmskt i hennes öra:

– om icke för annat så därför att det klär oss gamla att gå varliga fram. Det klär oss lika bra som det klär ungdomen att hasta och förhasta sig. Så log han, så nickade han, så lyfte han på hatten och gick.

Men domprostinnan varken log eller nickade eller gick. Någonting förfärligt hade inträffat. Rektors ohyggliga vana att tänka högt hade ånyo krävt ett offer. Domprostinnan kunde varken röra hand eller fot, varken tunga eller tand. Var det ett slaganfall, en hjärnblödning? Jag vet icke. Jag tror snarare att det var någonting övernaturligt. I det yttre kunde man ej märka någon förändring. Hon satt där orörlig och stirrade framför sig. Det var allt. Hon satt där i minuter, hon satt där i evigheter. Kom så till sist trotjänarinnan från domprostens grav, tog den gamla under armen, sa:

Nu ska vi väl gå hem, domprostinnan.

Och de gingo hem och den dagen förflöt under tystnad.

Men om morgonen den fjortonde sa domprostinnan:

Emma, beställ en vagn.

Och när hon tagit plats i vagnen sa hon:

Kusk, kör till Larsbo.

När vagnen höll vid gårdens ståtliga trappa, trädde Larsbodamerna ut i samlad trupp och nego. Ty vilket

kvinnligt väsen om än aldrig så lärt, fördomsfritt och självständigt vägrar att niga för domprostinnan? Men den gamla tycktes icke se dem. Hon väntade. Och nu utträdde, tveksam och ängslig, Katja, hemligen stödd, framskjuten och framknuffad av sina båda manliga beskyddare, fadern och fästmannen. Domprostinnan betraktade tösen en stund under tystnad, njöt kanske en sista gång av att skrämma en ungdom med sina kalla, skarpa, allseende ögon. När det lyckats, sa hon:

Katja, jag såg din förlovning i tidningen. Sa jag i morse till Emma: Beställ en vagn, jag vill fara till Larsbo och önska henne lycka.

Tystnad. Därpå neg Katja så pass att kjortelkanten vek sig mot gruset. Och Ludwig bugade så att pannluggen hart när sopade vagnens fotsteg. Ty visserligen hade den gamla ej haft ett vänligt ord eller blick till övers för honom, stackars gosse, men hon var ju, den vördnadsvärda, hans mormors kusin. Vändande sig till fader Kock yttrade domprostinnan:

Carl-Axel, har du lust att följa med till stan? De unga kunna ju taga plats på baksätet. Jag antar att de ha en del skyldighetsvisiter att göra?

Tillade med plötslig skärpa i rösten:

Eller kanske att det inte brukas nuförtiden? Jag är kanske en smula gammalmodig, jag.

Vartill Ludwig genmälde frimodigt:

Vad tant säger! Vi hade just tänkt börja i dag och inte förtröttas utan ta hela raddan på en gång. Men allra först, kära tant, skulle vi ha gått till kära tant, förstår sig!

Äntligen benådades unge greven med en blick från sin mormors kusin och till på köpet med ett småleende. Och den gamla sa:

Det var rätt tänkt, min gosse. Ty vem vet, hur länge ännu domprostinnan Hyltenius tar emot visiter.

Så stego de tre upp i vagnen och lämnade Larsbo och dess på trappan nigande damer för att hålla sitt intåg i staden. Och vad sa det månghövdade Wadköping, då det såg flickan i frack återvända under änkedomprostinnans lejd och beskydd? Vad vet jag! Troligen slungade samhället fram en av sina många befriande älsklingsfraser:

Se på tusan!

Förlovningsvisiternas vecka hade ingått, dessa dagar då en ung man med stolthet visar världen, vem han varit karl att erövra, och då en ung kvinna rodnande medger att hon låtit sig tubbas och tvingas. Och över denna enkla och oskyldiga ceremoni strålade samma sol som vid liknande tillfällen strålat över Katjas mor, över hennes mormor och mormorsmor.

* * *